

**Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra tělesné výchovy**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vybavenost zahrady mateřské školy ve vztahu k pohybovým
aktivitám a potřebám dětí**

**The State of Equipment of a pre – school facility garden in relation to the
motional activites and needs of children**

Bc. Klára Bromová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Dvořáková, CSc.

Studijní program: Pedagogika

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Vybavenost zahrady mateřské školy ve vztahu k pohybovým aktivitám a potřebám dětí vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 14. 7. 2017

.....
podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Haně Dvořákové, CSc. za cenné připomínky a pomoc při vytváření práce. Velmi děkuji Ing. Mirko Holáskovi, své rodině (Bromovi, Holáskovi), ředitelce školy Mgr. Heleně Zdrubecké, Bc. Petře Ristić, kolektivu FMŠ Sluníčko pod střechou.

ABSTRAKT:

Práce je strukturována do teoretické části, v níž se pojednává o potřebách dětí ve vztahu k zahradě mateřské školy. Velká část je věnována pohybu a hře. Dále je zde pojednání o přírodních zahradách a výčet přírodních herních prvků.

Praktická část podrobně popisuje současný stav a vybavení školní zahrady patřící k fakultní mateřské škole Sluníčko pod střechou při PedF UK. Analýza podmínek této zahrady je podložena výzkumnými metodami přímého pozorování, dotazníkového šetření s učitelkami a dále pak metodou interview s ředitelkou školy.

Dále je tato část práce také věnována výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, jaké jsou představy dětí o vybavenosti této zahrady. Výzkum byl založený na práci dětí s předem připraveným výzkumným nástrojem.

Výzkum ukázal, že učitelky jsou se současnou podobou zahrady spokojené, pouze by zahradu doplnily o drobné nové herní prvky. Dětem prvky, které jsou součástí nynější realizace zahrady, také vyhovují a dávají jim přednost před nabídkou jiných moderních variant. Z hlediska drobných hraček a pomůcek už podmínky školky vyhovují méně, děti uváděly především takové věci, které nejsou běžnou součástí nabídky této školky.

KLÍČOVÁ SLOVA

předškolní věk, mateřská škola, zahrada mateřské školy, realizace zahrady, přírodní prvky, herní prvky, pohyb, hra, hračky, pomůcky

ABSTRACT:

The thesis is structured into the theoretical part, which deals with the needs of children in relation to the pre – school facility garden. Large part is aimed to movement and play. Thesis also deals with natural gardens and a list of natural game elements.

The practical part describes in detail the current state and equipment of the school garden belonging to the faculty pre – school facility called Sluníčko pod střechou which is connected to Faculty of Education of Charles University. The analysis of the conditions of this garden is based on research methods of direct observation, questionnaire survey with teachers, and then method of interview with the school head.

Furthermore, this part of the thesis is also devoted to research aimed at finding out what children's ideas about the equipment of this garden are. The research was based on the work of children with a pre – prepared research tool.

Research has shown that the teachers are happy with the current look of the garden. They would only add to it some small gaming elements. Children like elements that are part of the current garden design. They prefer them to the new modern ones. From the point of view of small toys and aids, the conditions of the kindergarten are less suitable. Children mainly mentioned things that are not a regular part of this pre – school facility offer.

KEYWORDS

pre – school age, pre – school facility, pre – school facility garden, natural elements, playing elements, motion, play, toys, aids

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Definice školní zahrady	9
2 Denní režim ve vztahu k zahradě	10
3 Potřeby předškolního dítěte vzhledem k zahradě	12
3.1 Potřeba hry	15
3.2 Potřeba učení – situační a prožitkové učení, experimentace	15
3.3 Potřeba pohybu	16
3.4 Potřeba socializace	16
3.5 Potřeba kontaktu s přírodou	16
3.6 Potřeba individuálního přístupu	16
3.7 Potřeba samostatnosti, spontánnosti a tvořivosti	17
4 Význam hry pro dítě	18
4.1 Volná hra dítěte	20
4.2 Podmínky pro hru	21
4.3 Znaky hry	21
4.4 Role učitelky ve hře	24
4.4.1 Pravidla	25
5 Hračka	26
5.1 Kritéria kvalitní hračky, pomůcky	26
6 Pohyb a dítě předškolního věku	27
6.1 Potřeba pohybu	27
6.2 Pohyb předškolního dítěte v MŠ	27
6.3 Pohybová omezení předškolních dětí	31
6.4 Formy pohybu v MŠ	31
7 Lesní třída jako součást běžné mateřské školy	33
8 Přírodní zahrady	34
8.1 Druhy přírodních prvků	34
8.1.1 Přírodní pískoviště, bahniště	34
8.1.2 Vodní herní prvky	35
8.1.3 Záhony	36
8.1.4 Zvířata	36
8.1.5 Stromy, keře, proutí	37
8.1.6 Ohniště, pec	38
8.1.7 Bludiště	38
8.1.8 Atypické prolézačky	38
8.2 Vhodná volba keřů a rostlin	39
PRAKTICKÁ ČÁST	41
9 Výzkumný cíl a otázky	41
10 Metody	42
10.1.1 Charakteristika výzkumné skupiny	44
10.1.2 Charakteristika interaktivního výzkumného nástroje	44
11 Postup výzkumu	46
12 Výsledková část	47
12.1 Analýza podmínek FMŠ Sluníčko pod střechem	47

12.1.1	Charakteristika mateřské školy.....	47
12.1.2	Specifika lesní třídy	48
12.1.3	Analýza dětských hřišť v okolí MŠ	50
12.1.4	Velikost zahrady	52
12.1.5	Bezpečnost zahrady	53
12.1.6	Zdraví a hygiena na zahradě.....	57
12.1.7	Terén.....	58
12.1.8	Zeleň, přírodní a alternativní prvky na zahradě.....	59
12.1.9	Hmotné vybavení.....	62
12.1.10	Dotazník pro kolegyně z běžných tříd a lesní třídy	63
12.1.11	Rozhovor s ředitelkou	65
12.2	Výsledky výzkumného šetření s dětmi	66
12.2.1	Výzkumná sada – Vybavení regálu	67
12.2.2	Výzkumná sada – Vybavení zahradního domku	70
12.2.3	Výzkumná sada – Vybavení pískoviště.....	72
12.2.4	Výzkumná sada – Vybavení zahrady herními prvky.....	74
12.2.5	Celkové shrnutí výzkumného šetření s dětmi.....	78
13	Diskuse	80
	ZÁVĚRY	83
	Seznam použitých informačních zdrojů	85
	Seznam příloh.....	87

ÚVOD

Jako učitelka v mateřské škole se dnes a denně zabývám podmínkami výchovně vzdělávacího procesu. Každý den jsem záměrně či spontánně dle vzniklé situace nucena přemýšlet o tom, jakým způsobem lze podmínky mého pracoviště zlepšit. To vše s cílem, ab prostředí sloužilo co nejvíce ku prospěchu dětem.

Velmi často věnujeme pozornost vybavenosti a funkčnosti vnitřních prostor mateřských škol, avšak venkovní prostředí bývá nezdědky opomíjeno.

Školní zahrady a jejich vybavení jsou důležitým prostředkem k naplňování potřeb dětí v mateřské škole. Zároveň jsou prostředkem výchovy a vzdělávání. Jejich podoba a vybavení jsou závislé na mnoha faktorech. Jsem přesvědčena, že je v možnostech učitelek podobu zahrady určitým způsobem ovlivnit.

Právě proto je cílem praktické části této diplomové práce popsat a analyzovat současný stav školní zahrady při FMŠ Sluníčko pod střechou ve vztahu k názorům učitelek a potřebám a přáním dětí.

Teoretická část je věnována především problému hry a hračky, potřebám dítěte a pohybu. Dále se věnuje tématu přírodních zahrad a krátce také tématu lesních mateřských škol.

Ve své diplomové práci se snažím plynule navázat na svou práci bakalářskou, která byla rovněž zasvěcena tématu zahrad mateřských škol.

Tato práce je publikována pod Katedrou tělesné výchovy, avšak této oblasti se dotýká pouze okrajově. Snažím se na zahradu mateřské školy nahlížet především ze všeobecného hlediska.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Definice školní zahrady

Školní pozemky přiléhající k budovám základních a mateřských škol nejsou nikterak ojedinělými prvky. To, že se u nás tato prostranství zachovala v tak hojné míře, je dáno především historicky, díky prozřetelnosti našich předků. Jelikož v našich zemích mají mateřské školy bohatou tradici a na tento druh zařízení se obvykle pamatovalo, většina mateřských škol (dále jen MŠ) se nachází ve vhodně zvolených budovách, na které zpravidla navazuje dostatečně velká zahrada. S trendem účelově stavěných sídlištních mateřských škol se téměř všude podařilo pro tyto předškolní instituce vytvořit podmínky vyhovující, ba dokonce nadstandardní.

Celá tato práce je zasvěcena tématu zahrady, proto je důležité si tento termín vysvětlit. „Zahradou mateřské školy rozumějme pozemek bezprostředně přiléhající k budově, který přísluší konkrétní MŠ, nebo ho má mateřská škola v pronájmu. Většinou se zahradou mateřské školy také rozumí nezastavěná plocha pozemku konkrétní instituce.“ (Bromová, 2014, s. 15)

Jelikož se celý chod mateřských škol řídí příslušnými zákony, vyhláškami a dalšími závaznými předpisy, musí i vnější podmínky podléhat konkrétním regulím. Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých nám například udává, že „*Nezastavěná plocha pozemku pro zařízení pro výchovu a vzdělávání určená pro pobyt a hry dětí předškolního věku, včetně travnaté plochy, musí činit nejméně 4 m² na 1 dítě.*“

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) udává, že pokud na budovu MŠ nenavazuje zahrada či hřiště, musí škola zajistit podobné prostory v dostupné vzdálenosti. Ty však musí dětem umožňovat rozmanitou škálu pohybových a dalších aktivit. Všechny vnitřní, ale i vnější prostory školy musí splňovat platné hygienické i bezpečnostní normy. (Smolíková a kol., 2017, s. 31)

2 Denní režim ve vztahu k zahradě

Denní režim školky je do značné míry ovlivněn vyhláškou č. 107/2005 Sb., o školním stravování, kde jsou uvedeny časové intervaly, ve kterých se mají děti stravovat. Dále je režim MŠ ovlivněn RVP PV a také řádem školy, který stanovuje ředitel/ředitelka.

Každá mateřská škola by měla mít pravidelný denní režim, který by však zároveň měl být flexibilní, aby mohl vycházet z aktuální situace a potřeb dětí. Důležitou částí dne by měl být dostatečně dlouhý pobyt dětí venku. Ten je však ovlivněn okamžitou kvalitou ovzduší a musí se jí přizpůsobovat. Ve chvíli, kdy děti nemohou pobývat ve venkovním prostředí, měla by jim být nabídnuta taková forma činností, která bude plnohodnotnou náhradou za vycházku či pobyt na zahradě (například pobyt v tělocvičně atp.). Vítané z hlediska zdraví je, když jsou předškolní děti venku téměř za každého počasí. Tento fakt je však v moci učitelů, kteří se bohužel často z organizačních důvodů rozhodují pro setrvání ve škole. Při pobytu v dešti či obdobně komplikovaných podmínkách je nutné dbát na vhodné obutí, oblečení a vybavení dalším potřebným materiálem. To do značné míry může ovlivnit mateřská škola vlastním erárním vybavením, popřípadě si s rodiči stanovit, které věci děti při pobytu ve školce potřebují a jaká má být kvalita takového vybavení. Děti by měly mít dostatek pohybu v budově i na zahradě školy. Poměr řízených a spontánních aktivit by měl být vyvážený a měla by být individuálně respektována potřeba aktivity každého dítěte, stejně tak i potřeba spánku a odpočinku. Během dne by měl být dostatek času pro spontánní hru, kterou by děti měly mít šanci dokončit anebo mít možnost v ní pokračovat později. Pro realizaci plánovaných činností by měly být vytvářeny vhodné materiální podmínky, vybavení by mělo být natolik pestré, aby bylo možné dostatečně podpořit i neplánované aktivity dětí, které vycházejí z jejich hry, vzniklé situace, zájmu. Organizace veškerých aktivit by měla být taková, aby podněcovala děti k vlastní aktivitě a experimentování, což by mělo být v podmínkách zahrady lehce splnitelné.

S pobytem na zahradě vyvstávají i určitá rizika, která by si učitelky měly uvědomovat a co nejvíce se jim vyvarovat. Jedná se o:

- riziko zkracování nebo vynechávání pobytu venku
- upřednostňování vycházek před pobytem na zahradě
- nedostatek prostoru ke hrám, špatné uspořádání zahrady

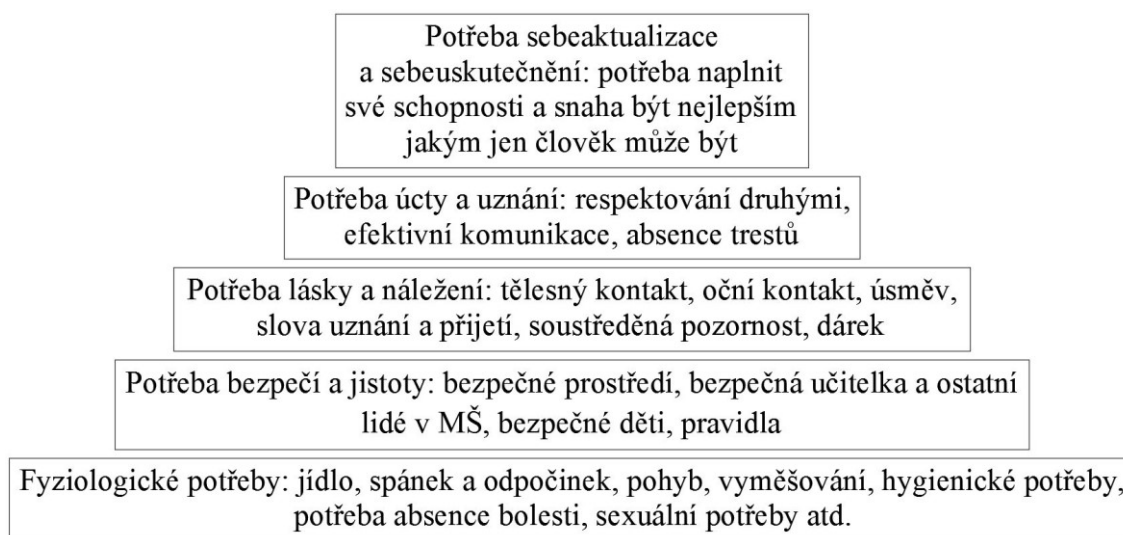
- nevhodné vybavení zahrady herními prvky (schází houpačky, kolotoče, místa, kde by se děti mohly schovat atp.)
- špatné vybavení zahrady z hlediska hraček a pomůcek (orientace pouze na bábovky a míče, nedostatek tělovýchovných pomůcek, nedostatek dopravních prostředků pro děti...)
- příliš úzkostlivé učitelky
- nedostatečný dohled nad dětmi, nedostatečná pravidla bezpečnosti
- velký počet dětí na jednu učitelku
- učitelka, která nevyužívá nabízejících se příležitostí na zahradě ke vzdělávání dětí a k jejich hrám zde

(Svobodová, 2010, s. 92)

3 Potřeby předškolního dítěte vzhledem k zahradě

K tomu, aby bylo možné děti rozvíjet a aby se mohla uskutečňovat výchova a vzdělávání v mateřské škole (i na zahradě), je potřeba vytvořit příznivé podmínky, které jsou stavěny především na pilíři potřeb dítěte. V úvodu si připomeňme hned několik náhledů na potřeby předškoláka.

Oživit si pyramidu potřeb amerického psychologa Abrahama Maslowa nám napomůže autorka Mgr. Eva Svobodová. Následující obrázek nám ukazuje hierarchii potřeb od těch nejzákladnějších až po potřeby tzv. „vyšší“. Každý z dílů pyramidy je zasvěcen zvláštnímu okruhu potřeb. Maslow ve své teorii udává, že potřeby člověka by měly být naplňovány od spodních pater výše. Bez naplnění fyziologických potřeb nelze uspokojit potřeby ostatních pater. Děti, které nemají možnost naplnění základních životních potřeb, jsou považovány za děti ohrožené. (Svobodová, 2010, s. 72)

Obrázek 1 – Potřeby dle Maslowa (zdroj Vzdělávání v mateřské škole – Svobodová)

Dalšími, kteří vytvořili model potřeb dítěte, jsou čeští psychologové J. Langmeier a Z. Matějček.

Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů

Zde je zásadní si uvědomit ten fakt, že dítě má omezenou schopnost pozornosti a celkově se jeho vnímání okolních podnětů liší od dospělého člověka. Je důležité pamatovat na to, abychom dítě nepřetěžovali, ale nabídli mu optimální míru vhodných podnětů celkově.

Promýšlet nabídku podnětů na zahradě je velice důležité. Vzhledem k tomu, že děti jsou ve venkovních podmínkách přirozeně více aktivní a často střídají činnosti, bát se v tomto prostoru přetěžování asi není nutné. Děti na zahradě přirozeně střídají odpočinek s pohybem a se svými silami nakládají dle své přirozenosti. V tomto směru je spíše důležité nevytvářet dětem pouze pohybové podněty, ale pamatovat i na další druhy výchov a oblasti. Mnohdy se stává, že je nabídka na zahradě celoročně stejná a tudíž i pro děti fádí.

Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech

Dítě předškolního věku potřebuje „*vědomí pevné osy, kolem které se každodenní činnosti soustřeďují. Potřebuje vědět, co přijde*“ (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 30). Dítě se postupem času učí vnímat uspořádání a střídání činností. Začíná se postupně seznamovat s pravidelným denním režimem doma i ve školce a začíná si zvykat, že některé činnosti jsou mu blízké, jiné někdy vykonává nerad. To vše rozvíjí jeho volní jednání a pomáhá mu to získat náhled na svět a možnost v tomto světě samostatně jednat.

Z hlediska této potřeby je zahrada vhodným prvkem. Právě pobyt venku bývá pro mnohé děti záchytným bodem v denní časové orientaci. Na zahradě jsou jasně stanovena pravidla. Zahrada je prostorem, který se příliš nemění a dítě ho zná, ví, že zde najde určitou nabídku hraček atp.

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů

O důležitost citové vazby mezi dítětem a matkou není sporu. Stejně tak potřebuje dítě lásku, něhu a pevné vazby i s otcem a zbytkem rodiny. V předškolním věku se do důležité role citových vztahů dostává také učitel. I s ním je třeba, aby si dítě vytvořilo pevnou vazbu. Vždyť právě pedagog dítě doprovází po celou dobu docházky do školky a je v tuto chvíli jeho oporou v době nepřítomnosti rodiny.

„Učitelka mateřské školy musí dbát, aby i mateřská škola vhodně přispěla k naplnění potřeby citových a sociálních vazeb dítěte. Její situaci ztěžuje skutečnost, že přímou citovou vazbu od ní očekává a vyžaduje celá skupina dětí“. (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 31)

Kdo se již někdy pohyboval v praxi v mateřské škole, uzná, že právě zahrada je vhodné místo k posílení vztahu mezi učitelkou a dítětem. Právě zde se učitelka mnohdy dostává do role zachránce, když dítěti pomáhá překonat obtíže na průlezce, dostává se do role

kouzelníka, když předvede pokus s vodou, zde se také dostává do role superhrdiny, když dá přesnou přihrávkou míčem či dokonce gól. Zároveň je zahrada místem, kde děti mnohdy využijí zaměstnanosti spolužáků a chodí se k učitelce pomazlit, sdílí s ní své zážitky, předvádějí své úspěchy atp.

Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty

V prostředí mateřské školy se potřeba identity naplňuje skrze navázání citové vazby k učitelce, díky jejíž pomoci dítě získává své místo a postavení ve skupině vrstevníků. Svým konáním a komentáři učitelka velmi ovlivňuje náhled kolektivu na dítě. Z tohoto hlediska je důležité, aby byla učitelka co nejvíce profesionální a dítě svým jednáním „nezaškatulkovala“ do negativní role. Aby některé děti nezvýhodňovala a jiné naopak nediskriminovala.

„Je nesmírně důležité připravit prostředí a situace v mateřské škole tak, aby poskytovaly příležitost k vyváženému a velice mnohostrannému uplatnění různě disponovaných dětí.“ (Oprailová, Gebhartová, 2011, s. 31)

Vzhledem k volnějšímu režimu venku se učitelka může věnovat individuálně rozvoji dětí v nějaké oblasti slabších. Vzhledem k tomu, že učitelka své děti dobře zná, může navodit i takové hry, ve kterých mohou i celkově slabší děti vyniknout. Zahrada je skvělým prostorem pro posílení celotřídní sounáležitosti. Právě zde se může celá třída věnovat společné hře, stavbě nebo činnostem, které vyžadují spolupráci všech dětí ve třídě.

Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy

Dítě předškolního věku si samozřejmě svou budoucnost nikterak neuvědomuje a většinou se zabývá spíše cíli momentálními, cíli v časovém horizontu více či méně dosažitelnými. Hlavní podstata naplnění této potřeby spočívá v tom, že by dítě mělo i v takto raném věku pociťovat určitý volný prostor. Mělo by mít dostatek prostoru pro samostatnost, tvořivost, prostor pro experimentaci a sebevyjádření, které ho posouvají dál. Míra tohoto prostoru je samozřejmě individuální a úzce svázána s výchovou jako takovou.

Právě ve venkovních prostorách školky děti skutečně k samostatnosti vedeme. I velmi úzkostné děti nebo děti, které vyžadují pozornost dospělého atp., venkovní podmínky strhnou natolik, že se samy odhodlají věnovat se svým aktivitám. Děti samy chápou zahradu jako místo k rozletu, k svobodnému pohybu, jako místo mnoha možností.

3.1 Potřeba hry

O důležitosti této potřeby není sporu, o čemž vypovídá to, že „*Pro dítě předškolního věku je hra tou nejpřirozenější a nejčastější aktivitou*“. (Svobodová, 2010, s. 98)

Právě zahrada mateřské školy je místem, kde je možné dopřát dítěti naplnění potřeby hry v téměř neomezeném měřítku. Dítě si může v těchto prostorách hrát samostatně nebo s kamarády, může hrát námětové hry (na indiány, na zloděje, na cukrárnu atp.), různorodé pohybové hry, míčové hry a další.

Jelikož hra jako taková je téma velmi obsáhlé, je mu věnována samostatná kapitola.

3.2 Potřeba učení – situační a prožitkové učení, experimentace

Dítě je už ze své podstaty tvor velmi zvědavý, aktivní a učenlivý. Učení jako takové je jeho základní potřebou. Nejlepším možným způsobem učení v předškolním věku je formou prožitku a vlastní experimentací.

Prožitkové učení je, jak už název napovídá, postavené na prožitku. Jedná se o učení vycházející z činností a situací, které navozují prožitky člověka. U dítěte je tento proces velice přirozený, jelikož u něj se téměř žádná činnost bez prožívání neobejde.

„V praxi to znamená vytvořit pro děti podmínky pro prožitkově bohaté činnosti vycházející z potřeb a zájmů dětí a tyto činnosti pak pedagogicky co nejlépe využít pro komplexní rozvoj dítěte po všech stránkách. Zároveň nejlepší způsob, jak může dítě postupně zvládat předpoklady k rozvoji všeho, co bude v životě později potřebovat, je také jeho vlastní experimentace“. (Svobodová, 2010, s. 109)

Prostředí zahrady je pro naplnění výše zmíněné potřeby opravdu optimálním prostorem. Zahrada je místem, které samo o sobě nabízí mnoho šancí k objevování a experimentu. Právě zde se dítě může učit poznávat zvířata, rostliny, přírodní jevy, fyzikální zákonitosti naprosto přirozeným způsobem. To vše nejen díky pozorování, ale díky hrám s přírodními materiály, díky poznávání skrze smysly, manipulací, experimentováním. Zároveň dítě poznává sebe samo a své okolí prostřednictvím pohybu. Díky pohybu ve volném prostranství může poznávat hranice svého těla, experimentovat s mnohými hračkami atp. Právě prožitkem nejen výše zmíněných momentů se dítě přirozeně učí. Je nutno zmínit, že mnohé pedagogy navozené situace a připravené pokusy se ve venkovním prostředí

realizují snáze než v prostoru školky. Na zahradě není problém, že se něco vylije či rozsype, je zde dostatek místa a většinu řízených činností lze adaptovat i do tohoto prostředí.

3.3 Potřeba pohybu

Potřebě pohybu ve vztahu k zahradě mateřské školy a pohybu jako takovému se budeme dále věnovat v kapitole 6.

3.4 Potřeba socializace

Socializace je proces začleňování se do společnosti. V předškolním věku tento proces probíhá na základě sociálního kontaktu především s rodinou, blízkým okolím a také na základě kontaktu s vrstevníky. Mateřská škola si samozřejmě uvědomuje důležitost komunikace a vztahů mezi dětmi z hlediska socializace a snaží se jim vytvářet ty neoptimálnější podmínky. Nejlepší podmínky pro intenzivní neomezenou neřízenou komunikaci mezi dětmi jsou právě při pobytu venku. Zde mají děti možnost věnovat se „svým“ věcem, činnostem dle jejich představ a naplno se tak věnovat svým kamarádům. Interakce mezi dětmi na zahradě mnohdy bývá jednou z nejhlubších v porovnání s ostatními aktivitami během dne v MŠ.

3.5 Potřeba kontaktu s přírodou

Zvláště v dnešní uspěchané době se v závislosti na mnoha faktorech od přírody jako takové určitým způsobem odkláníme. PhDr. Jančaříková, Ph.D. ve svých knihách poukazuje na skutečnost, „*že dítě potřebuje ke svému zdravému rozvoji pobyt v přírodě*“.

Pro mnoho městských dětí je právě kontakt s přírodou formou školní zahrady jednou z mála možností, jak s rostlinami, živočichy a materiály přijít do hlubšího styku. Čím dál častěji bývají městské děti ve školce do večerních hodin a poté už šancí na pobyt venku tolik nemají. Z časového hlediska má mateřská škola opravdu velký prostor, kdy se s dětmi může přírodě plně věnovat.

3.6 Potřeba individuálního přístupu

Je velmi důležité i při pobytu na zahradě školy pamatovat na individuálně laděné činnosti a způsob práce. Tento přístup nepotřebují jen děti, které mají diagnostikovaný problém či nějaké specifické potřeby, děti s odlišným mateřským jazykem (dále děti s OMJ), ale potřebují ho všechny děti. Samozřejmě to někdy může být složité z toho hlediska, že učitelka je neustále ve střehu a soustředí se na pohybové aktivity ostatních dětí a bezpečnost

těchto činností. Umožní-li to však situace, měla by pamatovat i v tomto zdánlivě volném režimu dne na rozvoj svých svěřenců. Vždyť právě tyto momenty, kdy si většina dětí hraje volně a spontánně, nám dávají velký prostor k individuální práci, k rozhovorům a péči o děti, které to potřebují.

3.7 Potřeba samostatnosti, spontánnosti a tvořivosti

„Důraz na samostatnost a tvořivost jedince je klíčovým požadavkem současné výchovy. Tvořivost je také hlavní cílovou kategorií osobnostní orientace a specifickou kvalitou člověka. Není vrozená ani hotová, je nutno ji stále podněcovat, zdokonalovat a posilovat. Zejména v období převratných společenských změn je požadavek naučit se jednat novým způsobem – tvořivě – mimořádně naléhavý. U dítěte předškolního věku znamená výchova k tvořivosti obecnější princip, nejen tvořivost v oblasti estetické. Jedná se o princip pro budování základů specifického životního pocitu i stylu a zároveň také snahu ovlivnit základní přístup dítěte ke světu. Tvořivý přístup znamená i způsob, jímž se dítě vyrovnává se svým prostředím. Tvořivé jednání souvisí s celkovým psychickým vývojem a zráním a je dějem, na němž se podílí celá osobnost. Odráží postoj ke skutečnosti a k sobě samému, vztah k okolí a schopnost využít jak fantazie, tak i rozumu. Pro rozvoj tvořivosti a naplnění potřeby tvořivosti nemusíme vymýšlet pouze náročné a efektní činnosti. Naopak je dobře vybírat z co nejširšího obsahového rámce běžných aktivit. Stačí nechat dítě, aby se vyjádřilo, ocenit dobrý nápad, naznačit důvěru, zbavit ho obav ze selhání, povzbudit a zbytečně nekritizovat. Pedagogicky významná je především celá atmosféra třídy a školy, věcné prostředí a jeho promyšlená funkční vybavenost“. (Opravilová, Gebhartová, 2011, s. 61)

Zamyslíme-li se nad obsahem výše zmíněného odstavce, jistě pro nás nebude problém uvést tyto záměry ve skutečnost i ve venkovním prostředí.

4 Význam hry pro dítě

V této kapitole se budeme věnovat tématu hry. Hra je lidská činnost, s jejímiž prvky se setkáme již u dětí ve věku několika týdnů, když jsou u nich základní potřeby výživy a lásky uspokojeny. Nezbytnou podmínkou je, aby mělo dítě pocit jistoty díky kontaktu s rodiči nebo blízkou osobou. Jelikož je schopnost hry geneticky uložena, jsou její prvky znatelné již v takto raném věku. (Grundler, Schafer, 2010, s. 23)

Než se začneme zabývat hrou na zahradě mateřské školy, je důležité si vysvětlit samotný pojem hra. Dle Pedagogického slovníku se jedná o „*formu činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá po celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení – je tvůrčím typem činnosti. Zahrnuje činnosti jednotlivce, dvojice, malé skupiny i velké skupiny. Existují hry, k jejichž provozování jsou nutné speciální pomůcky (hračky, herní pomůcky, sportovní náčiní, nástroje, přístroje). Většina her má podobu sociální interakce s explicitně formulovanými pravidly (danými dohodou aktérů nebo společenskými konvencemi). Ve hře se mnoho pozornosti věnuje jejímu průběhu (hry s převahou spolupráce, hry s převahou soutěžení). Výchozí situace, průběh a výsledky některých her lze formatizovat a rozhodování aktérů exaktně studovat.* (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 92)

Velmi významným způsobem se pojmem hra zabývá doc. Kořátková, která se ve svých knihách zaměřuje nejen na historický vývoj hry a teoretický i praktický náhled na hru, ale také upozorňuje na řadu velmi důležitých aspektů. Díky tomuto úzkému pohledu na přínos hry pro dítě si dokážeme uvědomit i její váhu ve venkovních podmínkách. Vždyť právě zde dítě hru zažívá v tak intenzivní míře. V čem tedy spočívá hlavní podstata hry:

Hra je důležitá pro nacvičování dovedností

„*Hra je obecný impuls k procvičování instinktů důležitých pro současný i budoucí život každého jedince. Čím je život, který ho čeká, složitější, tím delší čas potřebuje k tomu, aby mohlo hrou a nápodobou získat potřebné praktické dovednosti*“ (Kořátková, 2005, s. 11)

Hra je důležitá pro rekapitulaci vývoje lidstva

„*Dítě ve svých hrách, od těch nejjednodušších až po stále složitější, rekapituluje vývoj lidstva. Zkušenosti předků jsou geneticky zakódovány a dědičně předávány a dítě si je ve hře znovu ožívuje*“ (Kořátková, 2005, s. 12)

Hra je důležitá pro ventilaci přebytečné energie

„Hra má úzkou souvislost s únavou centrální nervové soustavy (CNS). Ta pro své uvolnění hledá možnost, jak reagovat jinými směry ven z této zátěže, ven z jakéhosi nuceného klidu a zátěžové soustředěnosti“. (Kořátková, 2005, s. 12)

Hra je projekce různých rušivých podnětů, se kterými se dítě musí vyrovnat

„Hra dítěti pomáhá zapomenout na problémy, nebo naopak se s některými vyrovnat“. (Svobodová, 2010, str. 98)

„Dítě se vyrovnává s rušivými podněty prostřednictvím hraček, nadpřirozených neběžných postav a jevů tím, že nastolí různé katastrofické situace. Hra mu tak umožňuje odžít si v bezpečném prostředí rodiny nebo dětské skupiny úzkosti a nejistoty, pramenící ze zatím nezvládnutého světa. Tato projekce přání a reprodukování konfliktů a nepříjemných událostí má pro dítě očistný účinek“. (Kořátková, 2005, s. 12)

Hra jako odraz skutečnosti

„Skutečnosti, kterou dítě nereflektuje pouze jako realitu, ale snaží se ji přetvářet. Motivy si vybírá takové, které jsou pro něj z nějakého důvodu významné. Dítě výběrem motivů a jejich zpracováním uplatňuje svůj vztah ke světu prostřednictvím chápání různých situací na své úrovni a s využitím fantazie může tyto skutečnosti pro sebe ovlivňovat“. (Kořátková, 2005, s. 13)

Hra je stimulována zvenčí, ale má i svůj vnitřní potenciál

„Hra je určitým projevem chování. Toto chování je ovlivnitelné a formovatelné určitými reakcemi z okolí, a tak je pozitivně nebo negativně posilováno. Vnitřní potenciál hry může být posilován nebo tlumen podle podmínek, ve kterých se dítě nachází. Explorace (otevřenost ke zkoumání a zaměřenost na získávání informací), která hru provází, vyvolává vzrušení a může být i reakcí na nedostatek přiměřené a vhodné stimulace nebo na nudu. Optimální úroveň stimulace záleží nejen na množství aktuálně působících podnětů, ale na schopnosti organismu se s nimi vyrovnat, utřídit je nebo nějakým způsobem zpracovat“. (Kořátková, 2005, s. 13)

Hra souvisí s rozvojem myšlení a inteligence dítěte, je zásadní pro učení a zrání dítěte

Hra je základní aktivitou dětské seberealizace

Hra je prostorem pro svobodné jednání a zároveň je momentem, kdy se dítě učí základním pravidlům společenského chování a svobodně přijímá pravidla od spoluhráčů

4.1 Volná hra dítěte

Zabýváme-li se oblastí hry, je důležité zmínit pojem „volná hra“. Volná hra je činnost, která dítě každodenně doprovází, ať už se nachází doma, v mateřské škole, v přírodě či v jiných podmínkách. Především na zahradě je dominantní činností.

„Termín volná hra bychom měli chápat jako takovou činnost, při které si dítě samo volí námět, záměr a chce spontánně cosi prozkoumávat, zkoušet, ověřovat, vytvářet. Volí si k tomu podle vlastního uvážení nebo podle dohody s dětským partnerem hračky, zástupné nebo doplňkové předměty, místo ke hře a jeho úpravy, role a způsob jejich ztvárnění, možnosti a podmínky pro souhru s druhými. Samo si tedy volí námět, cíl a prostředky k uspokojivé hře, a ta se vyznačuje určitými konkrétními znaky.“ (Kořátková, 2005, s. 17)

„Z pozice dospělého stále figuruje hra jako něco, co sice k dítěti patří, co je všude označováno jako důležitá utvářející činnost, ale ve skutečnosti by často rodiče a dospělí raději využili tento čas užitečněji pro rozvoj dítěte.“ (Kořátková, 2005, s. 16) Z hlediska pedagogického se však bezesporu jedná o aktivitu velmi cennou, ve které se dítě spontánně rozvíjí. Dostatek času a prostoru k volné hře je pro dítě předškolního věku nezbytný.

Nyní si připomeneme několik předností volné hry na zahradě, samozřejmě v kontrastu s hrou ve třídě MŠ:

- na zahradě má dítě mnohem větší prostorové podmínky, s tím souvisí, že hra není tolik omezená, není důvod zde tolik zdůrazňovat bezpečnost pohybu (aby dítě neuhodilo kamarády, nezranilo se o nábytek atp.)
- dítě má šanci do hry vnést intenzivněji pohyb (závodění v běhu, tanec, lezení do výšek, překonávání překážek atd.)
- pro hru může používat přírodní materiály v téměř neomezené míře (ve třídě by to nebylo hygienické a z hlediska čistoty třídy vítané)
- venkovní prostory jsou lepší pro rozvoj dětské fantazie (ve třídě má většina hraček pevnou podobu, lze je hůře adaptovat na něco, čím ten předmět není), zde prostory

vlivem fantazie dostávají nový rozměr, dítě i pouhý klacek tak dokáže převést do různých podob

- dítě se z hlediska hlasitosti může vyjadřovat svobodněji (zavolat na kamaráda, zpívat si, nahlas fandit...)
- příkladů takovýchto předností bychom mohli uvést opravdu velkou škálu

4.2 Podmínky pro hru

Na předchozích stránkách jsme si shrnuli přínos hry pro dítě. Nutným předpokladem k tomu, aby se dítě touto aktivitou skutečně rozvíjelo, je vytváření vhodných podmínek. Učitelka by v tomto směru měla pamatovat především na podmínky materiální, prostorové a časové.

Z hlediska časového je důležité nechat děti pokud možno skutečně vyhrát, dát jim možnost hry nenásilně v klidu ukončit, na zahradě obzvlášť. Před odchodem ze zahrady je nutné dostatečně dopředu upozornit děti na blížící se odchod a ne je urychleně svolat a z jejich prostředí odejít.

Hru dítěte materiální podmínky podněcují, a proto bychom měli dostatečně pamatovat na tyto podmínky i venku a pokusit se o pestrou nabídku herních prvků. Vzhledem k pozorování mnoha zahrad školek a k samotným zkušenostem na těchto místech si dovoluji tvrdit, že některé prvky děti pro hru velmi podněcují. Takové dřevěné autíčko, vlak, autobus jsou pro děti téměř nevyčerpatelnými prvky pro jejich imaginární cestování do všech koutů světa. Obyčejný domek může být domovem, perníkovou chaloupkou, obchodem ale i chlévem pro Ježíška. Postavíte-li dětem na zahradě loď či týpí, postaráte se jim o dobrodružné hry na celý rok. A stejně tak je to se zákoutími v keřích či se stromy na lezení. Když by náhodou i tato místa ztrácela na kouzlu, lze je jednoduše obohatit. Křížem krážem rozmotané klubko v keři je nyní pro zloděje laserem a napnutá stará záclona mezi větvemi holčičkám vykouzlí krásný zámek. Zkrátka přesně tak, jak bude učitelka kreativně přistupovat k prostředí, tak to budou brát i děti. Nenechme se strhnout každodenní rutinou prostředí a udělejme ho sobě i dětem lepší, lepší právě pro tak potřebnou hru.

4.3 Znaky hry

Ne všechny činnosti, které malé dítě provozuje, lze prohlásit za hru. Ta by měla být nositelkou základních znaků – dle Kořátkové (2005).

Spontánnost

Podstata je v přirozeném aktivním chování, bezprostředním jednání a různorodé improvizaci. Dítě ke hře přistupuje z vlastního popudu.

Zaujetí

Hra dítě upoutá a pohltí natolik, že často nevnímá okolní podněty. Tyto jevy, které s vlastní hrou nesouvisí, dítě nepřijímá a svou hru si brání, nechce ji opustit a dává najevo nesouhlas s přerušением činnosti.

Radost

Dle výrazu tváře – mimiky, gest, slov, pohybů a prvků chování jako vnější pozorovatel zaznamenáváme u dítěte prvky nadšení, spokojenosti, radosti, štěstí. Situace navíc bývá podtržená samomluvou dítěte, kdy je vlastní prožitek doprovázen tímto jevem, který spokojenost dítěte konkretizuje a umocňuje.

Tvořivost

Dítě si skutečnosti z okolního světa pojímá po svém, upravuje je, kombinuje originálním, vynalézavým a tvořivým způsobem. Tvořivost má skutečně individuální a velmi různorodou podobu u každého dítěte. Ať už se jedná o vymyšlení kontextů situací, slovní komentář, volbu a využití pomůcek, hraček a rekvizit, výběr výrazových prostředků (zaměřených na tělesnou, výtvarnou, pohybovou a další výchovu) atd. Každé dítě je zkrátka originální způsobem jemu vlastním.

Fantazie

V samotné hře má fantazie nezastupitelnou důležitost. Může být velmi uvolněná od skutečnosti. Dítě díky ní může zapojovat a obohacovat své představy, zkušenosti a poznatky. Díky fantazii se tvoří jakési mosty mezi jednotlivými ještě vágními neucelenými poznatky, mosty mezi reálným a dětským světem.

Opakování

Dítě se rádo vrací ke hře, kterou si oblíbilo. „*Je spokojené, když se může znovu nacházet v situaci, kterou už prozkoumalo, vracet se do konstrukce či příběhu, kde se již lépe orientuje nebo kde došlo ke shodě s druhými.*“ (Kořátková, 2010, s. 19)

Přijetí role

Podstatou přijetí role je, že se dítě jakýmsi hraným způsobem nachází v roli jiné zvolené osoby. Jedná se o velký přelom ve hře a samotném vnímání dítěte. Díky tomuto jevu může prozkoumávat jednání druhých lidí, vyjadřuje základní atributy jejich života, povolání, činností, které vykonávají. Dítě si vybírá roli i situace dle svého zájmu, naplňuje je dle své zkušenosti nebo představy a dále své chování ověřuje v kontextu s ostatními rolemi, spoluhráči.

Mgr. Svobodová (2010) nám škálu znaků hry dále obohacuje:

Svoboda

Jedná se o svobodnou aktivitu hráče. Hru nelze vykonávat na povel, protože tím se vytracují další znaky jako je – radost, zaujetí, tvořivost atd.

Neproduktivnost

Je neproduktivní, to znamená, že nepřináší hráči hmotné statky. Je však cenná z hlediska prožitků, vzpomínek, které si pak uchováváme pro celý život. Byť nepřináší hmotné obohacení, z pohledu učitelky dítě získá mnohé, jelikož má hra obrovský vzdělávací potenciál a svou nenahraditelnou hloubku.

Čas a prostor

Je vyčleněna z běžného života, nezasahuje do vnější reality zásadním způsobem. Běžný život může zobrazovat a zrcadlit.

Otevřenost – Hra je nejistá

Nikdy nemůžeme s jistotou říci, jak se bude tato činnost vyvíjet, kdy skončí, jak bude pokračovat. Nelze předem určit přesný výsledek tohoto procesu. Byť má učitelka plán, jak s hrou zacházet, je nutné jí dát volný průběh.

Podřízenost pravidlům

I volná hra bez zdánlivých pravidel s sebou vždy nějaká nese a má svůj řád, je svým způsobem podřízena pravidlům. Ta platí pouze po dobu hry. Pravidla a vnitřní řád si stanovují hráči. Pokud si děti stanoví určité regule samy, měla by se učitelka snažit je

nenarušovat. V případě nutnosti je dobré, když je citlivě (formou motivace, vysvětlení) pomůže dětem upravit, pozměnit tak, aby to bylo vhodné.

Znalost aspektů, znaků a zákonitostí hry dává učitelce možnost smysluplně a systematicky s touto dětskou činností nakládat a využít ji ku prospěchu vývoje dítěte a také k naplňování pedagogických záměrů a to i na zahradě. „*Hra je tedy základní metodou předškolního vzdělávání. Ideální je, dovede-li pedagog své vzdělávací záměry aplikovat do her, vycházejících ze zájmů dětí*“ (Svobodová, 2010, s. 98)

4.4 Role učitelky ve hře

Hovoříme-li o hře na zahradě, je důležité zmínit, jakou roli při ní může zastávat pedagog. Připomeňme si tedy, jakým způsobem ve které roli učitel jedná a jaké dopady to na hru samotnou má. V tomto směru nám napomůže výklad Mgr. Svobodové:

Pozorovatel

V této roli dospělý do hry dětí nezasahuje, pozoruje ji, což mu napomáhá se dozvědět o vztazích dětí, o jejich schopnostech, popřípadě problémech. Na tomto základě následně pedagog připravuje dětem činnosti, které reflektují jejich zájmy a rozvíjejí děti dle jejich individuálních potřeb.

Iniciátor

Přestože učitel nabízí hru dítěti / dětem s určitým záměrem, dítě by tento fakt nemělo ideálně vůbec vnímat a prožívat hru jako svou vlastní svobodnou a neproduktivní aktivitu, která mu sama o sobě přináší radost.

Vedoucí hry

V tomto případě má učitelka jednoznačně řídicí roli. Sleduje určitý pedagogický záměr – cíl a na základě toho volí druh hry.

Hráč

Díky tomu, že se učitelka stává pro dítě spoluhráčem / protihráčem, začíná být hra pro dítě mnohdy zajímavá a pro něj samotné to bývá často důkazem, že je pedagog jeho partnerem, přítelem, který jej doprovází. I přesto se učitelé mnohdy této roli vyhýbají ve strachu, aby hru dítěti nepokazili. S citlivým vstupem dospělého však tento model bývá pro děti vítaným zpestřením.

Facilitátor

Učitelka je při této roli dětským průvodcem, je připravena dítěti pomoci, zasahuje do ní však jen výjimečně. Zkoumá terén, improvizuje a přirozeně hru posouvá dál. Zde je velmi na místě opatrnost, aby hra nebyla narušena, pokažena. Tento způsob vlastní práce pedagogové uplatňují nejčastěji při volné hře dětí a je to způsob neblíží osobnostnímu pojetí vzdělávání.

Nedirektivní přístup, empatie, akceptace, naslouchání, otevřenost, individuální přístup, pozitivní klima a atmosféra, respektování potřeb. To vše a mnohem více by mělo být samozřejmostí v působení pedagoga na děti.

4.4.1 Pravidla

Přestože se dítě například v období vzdoru může pravidlům bránit, je na ně velmi citlivé a samotná pravidla jsou pro ně velmi důležitá, jelikož dítěti významně napomáhají orientovat se v každodenním životě a situacích s ním spojených. (Kot'átková, 2014, s. 40)

Především pak pro děti s odlišným mateřským jazykem, děti integrované atp. mají pravidla naprosto nenahraditelnou funkci a je velmi důležité jim je citlivým a funkčním způsobem předat. V těchto případech je více než nezbytná názorná podoba pravidel formou obrázků, piktogramů atp.

5 Hračka

V této kapitole se budu krátce věnovat tématu hračky, jelikož jsem přesvědčena, že i tato oblast se zahradou úzce souvisí. Jak jsme si již mnohokrát zmínili, hlavní a zásadní činností na zahradě je právě hra. Nejen hračkám určeným do interiéru školky je třeba věnovat pozornost, ale také hračkám určeným pro pobyt venku.

Nejdříve tedy, co je to hračka: Většina dostupných pramenů se shoduje v tom, že hračka je „předmět sloužící / používaný ke hře“.

„Většina her potřebuje materiální předmět – hmotný předmět, ať již skutečnou věc z okolí dítěte, nebo předmět pro hru speciálně určený – hračku. Hračka jednak pomáhá dítěti vytvářet představované podmínky ve hře tím, že odráží v realistické nebo stylizované formě svět, v němž dítě žije, jednak motivuje jeho činnost tak, aby se v ní mohlo plně a všestranně projevit a vyžít. Hra s dobrou hračkou podněcuje fantazii dítěte a tvořivé myšlení, podporuje tělesný rozvoj a připravuje na společenský život s ostatními lidmi.“ (Mišurcová, 1989)

5.1 Kritéria kvalitní hračky, pomůcky

Vzhledem k tomu, že hračkám a dalším didaktickým pomůckám a materiálům je věnována praktická část, shrňme si, jaká by měla být kritéria kvalitní hračky, pomůcky.

Prizpůsobená věku a schopnostem dítěte

Nejen velikost a zaměření hračky by měly odpovídat věku dítěte, ale také by měla být přiměřená vzhledem k jeho vývojovému stupni. Hračka by měla být také ideálně lehká.

Vkusná a estetická

Každá hračka by měla v dítěti rozvíjet estetické cítění, ideálně by měla odkazovat na léty prověřené historické odkazy předků a rozvíjet v dítěti úctu k těmto modelům. Kýčovitě a jinak nevhodné hračky nejsou na místě.

Nerozbitelná

Zvolený materiál hračky by měl být dostatečně odolný, má odpovídat hygienickým i bezpečnostním měřítkům.

Všestranná

Měla by nabízet co největší možnosti využití, mělo by se s ní dát hrát mnoha způsoby.

6 Pohyb a dítě předškolního věku

6.1 Potřeba pohybu

Pohyb je přirozený projev člověka a základní potřeba jedince.

Předškolní věk je obdobím velké spontánní pohybové potřeby. Dítě je v tomto období života přirozeně excentrické a má zvýšenou potřebu projevovat se skrze pohyb. Vše co dítě v tomto věku dělá a prožívá je s pohybem velmi úzce spojeno. „*Mateřská škola by měla cíleně připravovat takové prostředí a aktivity, které tuto aktivitu co nejvíce naplní*“. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 11)

Míra potřeby pohybu je samozřejmě u každého dítěte individuální a je dána především jeho temperamentem. Pohybová aktivita u dítěte tohoto věku je průměrně 5 – 6 hodin denně. Děti průměrně pohybově aktivní jsou takzvaně „normoaktivní“. Děti s nižší potřebou pohybu než je běžné jsou „hypoaktivní“, naopak děti se zvýšenou potřebou pohybu jsou „hyperaktivní“. Vykazuje-li dítě krajní projevy hyperaktivity nebo hypoaktivity, může to být příznakem mentálního postižení, příznakem poruchy chování nebo poruchy pozornosti. Nižší potřebu se hýbat mají samozřejmě také děti obézní. Obezita spolu s nedostatkem pohybu poté často tvoří začarovaný kruh. Bohužel z důvodu současného způsobu života mnohých rodin (nedostatek prostoru nebo času k pohybu, sledování televize, sezení u PC atd.) trpí často nedostatkem pohybu také děti zdravé! Právě rodina je zásadním prvkem, který ovlivňuje náhled dítěte na pohyb, odpočinek a na aktivní trávení volného času. V tomto věku se právě tento náhled utváří a to dokonce i na celý život. (Dvořáková, 2007, s. 36)

„*Pohyb podmiňuje normální růst a vývoj tělesný, psychický i sociální. Nedostatek pohybových aktivit může mít negativní vliv na mentální rozvoj dítěte.*“ (Dvořáková, 2007, s. 17)

6.2 Pohyb předškolního dítěte v MŠ

Z hlediska pohybu a cvičení předškolního dítěte v mateřské škole bychom měli pamatovat na základní zásady:

- cvičení by mělo být pestré (všestranné)
- cvičení by mělo být motivované, dítě by mělo dostávat dostatek pochval a povzbuzení

- dítě by mělo z pohybového hlediska především napodobovat (je důležité mít pohybové vzory)
- dítě by mělo být podporováno vlastní aktivitou
- měl by být neustále vytvářen kladný vztah k pohybu
- měly by se přirozeně rozvíjet pohybové schopnosti a dovednosti dítěte
- měla by být posilována zdatnost dítěte (psychická i tělesná)
- dítě by mělo mít možnost dostatečně experimentovat s různorodými nejen tělovýchovnými pomůckami
- dítě by se mělo učit správnému držení těla
- dítě by mělo zažívat pohyb se svými vrstevníky, hrát pohybové hry

Cílem předškolní tělesné výchovy je rozvoj schopností, dovedností, zdatnosti.

Vzhledem k předchozí definici je na místě si vysvětlit, co jsou to schopnosti a co dovednosti.

Pohybové schopnosti jsou vrozené předpoklady, které umožňují vykonat pohyb určitého charakteru a udávají také kvalitu tohoto pohybu. Přestože jsou schopnosti vrozené, mají na ně vliv vnější podmínky nebo aktuální psychický nebo fyzický stav jedince. Dělíme je na kondiční a koordinační schopnosti. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 18)

Charakteristika jednotlivých schopností:

Silové schopnosti

„Je schopnost jedince překonat svalovým úsilím vnější odpor břemene nebo hmotnost vlastního těla“. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 18) Silové schopnosti jsou základem všech pohybů a v předškolním věku by neměly být zanedbávány. Jelikož ale dětský organismus v tomto věku není připravený na cílené silové zatížení, je nutné sílu rozvíjet přirozeným způsobem. To je například přirozeným lezením, poskoky, přeskoky a házením. Zatížení je poté nutné vyvažovat uvolňovacími kompenzačními cviky.

Vytrvalostní schopnosti

„Je schopnost jedince provádět déletrvající pohybovou aktivitu určitou intenzitou a bez jejího snížení“. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 19) Rozvoj této schopnosti by měl nastupovat až v pozdějším věku, ale jsou-li děti dostatečně motivovány, jsou i v tomto věku schopny vytrvalostních výkonů. Důležité je, aby činnost probíhala v tempu

dítěte. Předškolák ještě není schopen dobře odhadnout svůj zdravotní stav, proto je důležité, aby učitelka vždy při takové činnosti přihlédla k momentálnímu zdravotnímu stavu dítěte a při ohrožení zdraví aktivitu případně včas zastavila. Vytrvalostí se přirozeně rozvíjí zdatnost organismu. Nejvíce se ve školce vyskytuje při hrách honičkového typu. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 19)

Rychlostní schopnosti

„Tato schopnost spočívá v rychlosti provedení pohybů a rychlosti reakce na podnět, tedy že jedinec provede motorickou činnost co nejrychleji.“ Je limitována geneticky. V mateřské škole se projevuje především ve hrách, kde se vyskytuje reakce na signál (zvukový, vizuální atp.). Rychlost reakce na signál je přirozeně závislá na dozrávání CNS a tedy i na věku dítěte. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 19)

Obratnostní schopnosti

Další schopností, která je ovlivněna CNS, je obratnost, někdy také uváděna jako koordinace. *„Můžeme ji charakterizovat jako schopnost realizovat pohyb z hlediska prostoru, času a intenzity“* – tedy jinak řečeno ve smyslu přesnosti pohybu. Můžeme k ní zařadit schopnost rovnováhy, rytmičnost, prostorovou orientaci a schopnost uvědomění si vlastního těla. Posiluje se především díky dostatku pohybu a díky možnosti pohybového experimentování dítěte. (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 19)

Pohyblivostní schopnosti

Dále ji někdy nazýváme flexibilita. Jedná se o *„schopnost provádět plynulý pohyb v dostatečném kloubním rozsahu“*. Podmínkou k rozvíjení pohyblivosti dětí je rozehrání celého těla a správné dýchání (s prodlouženou výdechovou fází). (Hampejsová, Petlíková, Puterová, 2013, s. 19)

Pohybové dovednosti jsou dovednosti, které lze dělit na tři základní druhy: nelokomoční, lokomoční, manipulační.

Nelokomoční dovednosti

Jsou to změny poloh těla a pohyby částí těla. K nelokomočním pohybům můžeme řadit tyto dovednosti:

- vnímat vlastní tělo a orientovat se v tělním schématu

- vytvářet různé polohy a měnit je
- pohybovat jednotlivými částmi těla
- udržovat rovnováhu v různých polohách
- zvládat polohy a pohyby těla s využitím nářadí

(Dvořáková, 2006, s. 16)

Lokomoční dovednosti

Vycházejí ze slova lokomoce = dovednost pohybu. Spočívají v přemístování těla v prostoru. Tento pohyb může být velmi různorodý:

- lezení (po čtyřech, po kolenou, po žebřících, atd.), přelézání
- plazení (po zemi, pod překážkou, atd.)
- chůze (chůze po čáře, po schodech, po nakloněné rovině, rytmická chůze atd.)
- běh (přeběhy k metě, běh mezi překážkami, střídání běhu a chůze, běh v terénu atd.)
- skoky (do dálky, do hloubky, do výšky atd.)

(Dvořáková, 2011, s. 33)

Manipulační dovednosti

Jsou úzce spojeny s úchopem jako takovým. Ten se postupně vyvíjí a dochází k rozvoji jemné motoriky. Manipulační dovednosti jsou založeny na používání různých předmětů, pomůcek, hraček, materiálů, náčiní. Manipulovat však můžeme také nohama. Zároveň také můžeme ovládat předměty jinými předměty (nejenom rukou).

Příklady:

- házení (házení jednou rukou, hod přes vyšší překážku, hod vrchním obloukem atd.)
- chytání (chytání do náruče, chytání s odrazem od země atd.)
- kopání (kopání si s kamarádem – přihrávky, kopání vpřed na cíl atd.)
- ovládání předmětu jiným předmětem (ovládat míček tyčí, pálkou, hokejkou atp.)

(Dvořáková, 2011, s. 43)

Jak z výše popsaných odstavců vyplývá, právě zahrada je optimálním prostředím pro rozvoj pohybových schopností a dovedností dítěte. Téměř v žádném jiném prostředí nemá

dítě tolik možností pro přirozený pohyb, který mu je tak vlastní. Stačí především citlivá práce učitelky a vhodně materiálně vybavené prostředí.

6.3 Pohybová omezení předškolních dětí

„Nedokončený vývoj především kostní soustavy je příčinou některých omezení v pohybu. Je důležité si uvědomit, že problematickým se může stát vše, co nevychází z dětské potřeby, do čeho jsou děti nuceny a co jsou nuceny opakovat dlouhodobě a často. Běžné pohybové aktivity při svém střídání nemají negativní účinek.“ (Dvořáková, 2007, s. 44)

Na zahradě bychom měli dát u dětí pozor především na nepřírozeně dlouhé setrvání v polohách (sed, stoj), pozor na klek sedmo či dokonce klek sedmo mezi patami, pozor na visy a vzpory prosté, hluboké záklony, široké stoje rozkročné, doskoky na tvrdou podložku, kotoul vzad, přetahy a přetlaky, nošení břemen těžších než je 10% hmotnosti těla. Důležité je, aby děti nezatěžovaly kloubní rozsah nad fyziologickou mez (rozštěpy, mosty, atd.).

Důležité také je dítě hlídat z hlediska přehřátí (nemá dostatečnou termoregulaci). Dítě se obvykle nepotí ale především zčervená. V tomto případě je na místě přesvědčit ho k odpočinku.

6.4 Formy pohybu v MŠ

Jak udává RVP PV dítě má v MŠ získávat kompetence. Ty bychom mohli definovat jako: *„Soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince v životě. Jejich pojetí vychází z hodnot přijímaných společností. Kompetence přispívají ke vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu člověka a k posilování funkcí občanské společnosti. Jejich osvojování je dlouhodobý a složitý proces, který začíná v předškolním vzdělávání, pokračuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života.“ (RVP PV, 2017, str. 10)*

Pohybové aktivity jsou prostředkem k získávání kompetencí nejen související s tělesnou výchovou, ale kompetencí ze všech oblastí. Vždyť pohybem se dítě neučí rozvíjet jen své pohybové možnosti, ale učí se i sociálním vztahům, spolupráci, rozvíjí si slovní zásobu, učí se barvy atd.

Pohybové činnosti mohou mít formu buď řízených nebo spontánních aktivit.

Mezi učitelkou řízené pohybové činnosti ve školce patří rozcvička, cvičení v tělocvičně na nářadí (pod vedením učitelky), pohybové chvílky (učení se básničky s pohybem, krátké jógové cvičení atd.).

Spontánními činnostmi je například „volný“ pohyb v tělocvičně, kdy si děti hrají s různorodými pomůckami, míči, využívají samostatně připravené nářadí, zkrátka mají volnost. Zásadní z hlediska spontánních činností je právě již mnohokrát zmiňovaný volný pohyb dětí na zahradě.

Přestože volný pohyb na zahradě převažuje, s citlivým přístupem učitelky sem lze převést i řízené pohybové aktivity (např. cvičení jógy na podložkách, rozcvička v trávě atd.).

Nejen denní režim je to, co ovlivňuje rozsah a náplň pohybových činností v MŠ. V dnešní době jsou mnohé školky specializované na nějakou oblast (VV, TV, HV, ekologie...). Je-li MŠ například „sportovní“ odráží se to také na ladění aktivit během dne a na zahradě.

7 Lesní třída jako součást běžné mateřské školy

Jelikož se v praktické části této práce budu zabývat podmínkami třídy lesního typu, rozhodla jsem se pro drobný nástin této problematiky. I třída s lesními prvky se totiž musí držet daných níže popsanych regulí.

V dnešní době se takzvané „lesní mateřské školy“ (dále LMŠ) rozmáhají stále více. Jedná se o alternativu ke klasickému předškolnímu vzdělávání. Organizace výchovně vzdělávacího procesu se odehrává mimo učebny, třídy, probíhá v prostředí přírody, nejčastěji lesa. I lesní školka však musí disponovat určitým zázemím, které může mít nejrůznější podoby (chatky, juty, maringotky atp.). Většinou tyto organizace nejsou registrovány v rejstříku škol a školských zařízení, ale organizují je různé spolky a soukromé organizace. Vzdělávání v LMŠ probíhá stejně jako u běžné školky v souladu s RVP PV.

Lesní MŠ definuje školský zákon (zákon č.561/2004 Sb.) *„Za lesní mateřskou školu se považuje mateřská škola, ve které vzdělávání probíhá především ve venkovních prostorách mimo zázemí lesní mateřské školy, které slouží pouze k příležitostnému pobytu. Zázemí lesní mateřské školy nesmí být stavbou“*. Konkrétní podobu Lesních MŠ blíže popisuje vyhláška MŠMT o Předškolním vzdělávání (280/2016 Sb.).

Vyhláška č. 410/2005 Sb., § 5 a 9 hovoří ve vztahu k LMŠ takto:

„V lesní mateřské škole musí být zabezpečen dostatek pitné vody k pití, osobní hygieně a pro potřeby poskytnutí první pomoci. V bezprostřední blízkosti zázemí lesní mateřské školy nebo v zázemí lesní mateřské školy musí být umístěno hygienické zařízení se záchodem a tekoucí pitnou vodou a prostředky osobní hygieny, zejména toaletní papír, mýdlo a prostředky pro hygienické osušení rukou. Zázemí lesní mateřské školy musí být udržováno v čistotě, suchu a ve stavu neohrožujícím zdraví dětí, musí být vybaveno prostředky pro poskytnutí první pomoci“

„Zázemí lesní mateřské školy musí umožňovat uložení osobních věcí dětí a materiálního vybavení lesní mateřské školy.“

„Zázemí lesní mateřské školy dále musí umožňovat ochranu dětí před nepříznivými klimatickými podmínkami.“

„Ve třídě lesní mateřské školy, kde je přítomno více než 8 dětí, vykonává pracovní činnost souběžně nepedagogický pracovník s odbornou způsobilostí“

8 Přírodní zahrady

V této kapitole se pozastavíme nad ve společnosti čím dál častěji zmiňovaným tématem přírodních zahrad mateřských škol. S rozvojem ekologie a environmentální výchovy se k nám především ze zahraničí dostává nový náhled na realizaci zahrady. Podstatou takové zahrady je použití jen přírodních materiálů a uplatňování atypických prvků, než na jaké jsme z běžných hřišť a školek zvyklí.

Než se však budeme věnovat podstatě kapitoly, je důležité se zaměřit na to, co o zeleni a přírodních prvcích káže legislativa. Jen velmi zřídka se stává, že by měl pozemek mateřské školy jen velmi malý počet přírodních ploch, stromů, keřů a další zeleně. Většina školek je v tomto směru zařízena skutečně dobře. Těmto stále zeleným prvkům se věnuje především vyhláška č. 410/2005 Sb.

„Při volbě rostlin a dřevin vysazovaných na pozemky určené pro zařízení pro výchovu a vzdělávání a provozovny pro výchovu a vzdělávání musí být zohledněna ochrana zdraví dětí a žáků. Dřeviny nesmí způsobit snížení parametrů denního osvětlení ve výukových a pobytových místnostech pod požadovaný limit. Vzdálenost sázené dřeviny od obvodové zdi budov musí být stejná, jako je její předpokládaná maximální výška. Vysazené rostliny, travnaté plochy a dřeviny musí být řádně udržovány. Pro údržbu musí být užívána voda alespoň I. třídy jakosti odpovídající české technické normě upravující jakost vody pro závlahu.“

Při zřizování zahrady je zásadní si uvědomit, jak bude zahrada vypadat a také jak bude funkční během všech ročních období. Volba rostlin je v tuto chvíli důležitá. I v zimních měsících může být zahrada pestrá a estetická díky svázaným trsům trávy, jehličnatým stromům atp.

8.1 Druhy přírodních prvků

8.1.1 Přírodní pískoviště, bahniště

Jedná se o oblíbené prvky na hraní, plochy těchto prvků bývají většinou různých tvarů a nebývají tak striktně ohraničeny jako klasická pískoviště, jaká známe z hřišť a zahrad nejčastěji. Vzhledem k normám, kterými se má školka řídit, jsou však tyto prvky problematické. S bahništěm nebývá problém, avšak na pískoviště se váží požadavky norem.

„Při stavbě i provozu pískovišť je nutné věnovat náležitou pozornost druhu a kvalitě písku. Mateřské školy jsou povinné se o písek pravidelně starat. V teplých měsících je potřeba pískoviště pravidelně kropit z důvodu velké prašnosti prostředí, také by měla každý týden proběhnout desinfekce pískoviště zapárkou. To znamená, že se pískoviště zalije vodou a nechá se pod černou fólií zapařit. Z tohoto důvodu legislativa u státních mateřských škol vyžaduje výhradně ohrazená a krytá pískoviště.“ (Bromová, 2014, s. 44)

Obrázek 2 – Příklady bahniště a pískoviště z praxe (MŠ Semínko, FMŠ Sluničko)

8.1.2 Vodní herní prvky

Jedná se o zařízení zahrady, která dávají dítěti možnost hrát si s vodou. Tyto prvky bývají často opatřeny pumpou či ventilem poskytujícím dětem přívod tekoucí vody. Některé prvky nejsou tímto způsobem vybaveny a je nutné vodu na místo nosit a dolévat. Často jsou součástí různá mlýnská kola, kaskády a další překážky.

Obrázek 3 – Příklady vodních herních prvků z praxe (MŠ Husnikova, WMŠ Dusnikova, MŠ Arabská)

8.1.3 Záhony

Na zahradě lze zřídit záhony okrasné i užitkové. Předškolní děti jsou s trochou pomoci schopné pracovat na „svém“ koutku zahrady poměrně samostatně. Často se nabízí, aby například každá třída měla vyčleněný vlastní záhon nebo část zahrady. Tato plocha by neměla být příliš velká, aby práce zde nebyla „na plný úvazek“, ale mělo by se spíše jednat o zpestření her ve venkovním prostředí, které nebude pro děti příliš namáhavé, což by je samozřejmě mohlo od činnosti odradit.

Abychom děti k pěstování podnítili, můžeme si společně povídat o přírodních smyšlených postavkách skřítků a víl, které máme na zahradě, můžeme rostliny vybírat na základě lákavého názvu (petrklíč, trubač atd.), můžeme vytvářet záhon z různorodých květin, které mají stejnou barvu atp. Zkrátka fantazii se meze nekladou.

8.1.4 Zvířata

Cílem přírodních zahrad je mimo jiné pamatovat také na hmyz a drobné živočichy. V tomto směru lze na zahradě vybudovat různorodé prvky nebo se jen zamyslet nad pestrou škálou rostlin, které by těmto živočichům mohly nabídnout přirozené útočiště.

Stále více oblíbeným prvkem je takzvaný **hmyzí hotel**. Jedná se o prvek, který se skládá z různorodého materiálu – většinou přírodního (stébla rákosy, suchá tráva, šišky, nalámané klacíky, stará dutá cihla, ztrouchnivělý kmen stromu atd.), jehož účelem je, aby jeho zákoutí skýtala domov různým druhům hmyzu (od brouků až po hmyz okřídlený) a také včelám samotářkám. Fantazii při vytváření se meze nekladou a tuto práci jistě zvládnou i malé děti. Ty se přirozeně díky pozorování tohoto prvku setkají s mnohými živočichy a získávají tak kladný vztah k přírodě.

Dalším nepříliš náročným prvkem na zahradě je **chov králíčků a morčat v králíkárnách**. Před zřízením tohoto prvku na zahradě je důležité vzít v potaz alergie dětí a zároveň bedlivě promyslet zazimování zvířátek přes zimu.

Kopřivy přirozeně lákají housenky většiny motýlů. Je dobré, byť jen na malé části zahrady, ponechat trs kopřiv, kde děti budou sledovat stadia vývoje motýla, pozorovat housenky a larvy a navíc se naučí chovat obezřetně v blízkosti takto „pálivých“ rostlin, což se samozřejmě nejlépe naučí prožitkem a vlastní zkušeností styku s touto bylinou.

Kamenná spirála – ještěrkovník. Tento prvek by se dal popsat jako z kamenů vystavěná konstrukce ve tvaru spirály, která je osázena různými druhy květin a bylinek. Na konec této spirály přirozeně navazuje mělká nádoba, která slouží volně žijícímu ptactvu, hmyzu a dalším živočichům jako pítka, popřípadě jako místo na koupání. Výhodou celého prvku také je, že bývá oblíbeným lákadlem pro ještěrky, které se zde vyhřívají a ve spárách mezi kameny nacházejí útočiště před predátory.

Budky pro ptáky a krmítka jsou u nás tradičními velmi oblíbenými prvky. Krmítka si lidé zřizují v bytech, u rodinných domů, na zahradách, u různých institucí i na veřejných prostranstvích. Bez těchto prvků by se snad mateřská škola ani neobešla.

Oblíbeným prvkem na zahradách školek bývá „**otevřený včelín**“, jehož podstatou je, že děti mohou přes plexisklo vidět dovnitř. Tento prvek děti pozorují, ale o včelstvo se samozřejmě nestarají ani se včelínem nemanipulují.

8.1.5 Stromy, keře, proutí

V praxi se často stává, že děti mají velkou touhu lézt do keřů, jejichž jedinou funkcí je vyplnit prostor u plotu, což bývá často ze strany učitelů nevídané. O touze dětí lézt na stromy, do keřů a jiných tajuplných zákoutí není sporu. Z tohoto důvodu se dnes na zahradách zřizují i přírodní formy domečků a podobných prvků. Někdy ze suchého proutí, jindy z živých rostlin. Tyto prvky mohou mít podobu tunelu, chýše, branky atd.

Obrázek 4 – Příklady vrbových herních prvků z praxe (WMŠ Dusníkova)

Obrázek 5 – Příklady prvků z keřů a stromů z praxe (WMSŠ Dusníkova, 2. MŠ KV, FMSŠ Sluničko)

8.1.6 Ohniště, pec

V souvislosti s tím, že se předškolní instituce stále více zaměřují na spolupráci s rodinami dětí, bývají poměrně často pořádány různorodé akce s pestrým programem pro děti i celé rodiny. Mnohdy z tohoto důvodu vznikají na zahradách školek místa, kde je možné akci zpestřit pečením masa, chlebu, různých dalších pochutin, nebo jen tak sedět u ohně za zvuku kytar. Ohniště již v dnešní době nejsou nikterak neznámým prvkem zahrad. Ojedinele se můžeme ve školkách setkat také s grilem či dokonce pecí.

8.1.7 Bludiště

Snad každý, kdo měl někdy možnost navštívit bludiště s předškolním dítětem, uzná, že tento prvek je u dětí skutečně oblíbený, byť nám dospělým někdy připadá velmi nepřehledný a z hlediska uhlídání dětí (v rozsáhlém, či vysokém bludišti) problematický. Vytvořit na zahradě mateřské školy tento prvek lze hned několika způsoby, a to i pro pedagogy přehlednými. Viz Příloha 9 – Možné způsoby vytvoření bludiště na zahradě MŠ.

8.1.8 Atypické prolézačky

Především ze zahraničí nebo díky stále zajímavějším podobám veřejných hřišť se u nás rozvíjejí stále zajímavější prvky na zahradách. Většinu podobných prvků lze vytvořit dokonce i svépomocí. Stále oblíbenějšími jsou prvky z kmenů stromů, různé konstrukce z kulatin nebo z větví.

Obrázek 6 – Příklady atypických herních prvků z dobré praxe (MŠ Arabská)

8.2 Vhodná volba keřů a rostlin

Nejen samotná volba zeleně na zahradě je v tomto případě zásadní, ale také poučení dětí a znalost důsledků špatného počínání si s přírodninami a jejich plody je nezbytné.

Stejně jako autorka Renate Hagenouw se přikláním k názoru, že není nutné zcela vymýtít ze zahrad všechny druhy nevhodných rostlin. Samozřejmě smrtelně jedovatých, velmi alergenních a podobně problematických druhů se musíme vyvarovat. Vždyť by v počtu někdy i stovky dětí na zahradě skutečně nebylo možné situaci pedagogy zvládnout. Ovšem děti by se ale měly o rizicích některých rostlin přirozeně dovídat formou preventivního poučení, jelikož setkání s takovými rostlinami ve veřejných místech skutečně nezabráníme a o to více budou děti na situaci připraveny. Navíc poznávání vlastností rostlin formou projektů a jinak vhodně zvolených aktivit je pro děti jistě zajímavé. Pěstování jedlých druhů rostlin a plodů je pro děti nesmírně přínosné. Když děti budou mít možnost ochutnávání svých vypěstovaných plodin, mohly by ztratit zájem například o okolní okrasné keře a tím se přirozeně učit rozdíly mezi takovými odlišnými rostlinami. *„Většina dětí skutečně neumí zpočátku rozeznat jedlé plody od jedovatých. Naučte je, že je smí jíst pouze v případě, kdy to někdo dospělý dovolí“.* (Hagenouw, 2006, s. 9)

Je důležité vytvořit u dětí znalost určitých hranic a rozeznávání částí pozemků. *„Děti musejí vědět, že záhony či oplocení je nutné respektovat a že je tedy nemají pokoušet ničit či zdolat. Je jasně určeno místo pro hraní a místo pro pěstování rostlin.“* (Hagenouw, 2006)

Rostlinám nejedlým či jedovatým se věnuje široká škála publikací. Vzhledem k tomu, že jsem se v praxi u učitelek setkala s opravdovou neznalostí rostlin, rozhodla jsem se o alespoň kratičký nástin nejzávažnějších druhů. Pro podmínky zahrady pro malé děti skutečně nejsou vhodné:

aloe, áron, blín černý, břechťan popínavý, čemeřice, čilimník (štědřebeč), durman obecný, jalovec obecný, janovec metlatý, jmelí bílé, kosatec, konvalinka vonná, líčidlo americké, lýkovec jedovatý, náprstník, narcis, ocún jesenní, posed bílý, rulík zlomocný, řešetlák počistivý, šťavek kyselý, thuje, tis, trnovník akát, vlašovičník. Zajímavé je, že odborníci dále nedoporučují sněženky, tulipán, prvosenky, které bývají dětmi tak oblíbené.

Velmi jedovaté plody má: brslen, fazol obecný – v syrovém stavu, lilek černý – nezralý, lýkovec jedovatý, skočec a plody výše zmiňovaných rostlin. Více naleznete na: ¹

Snažíme-li se na děti vyvíjet tlak, aby byly v přítomnosti záhonů až příliš opatrné, zahrada je brzy přestane zajímat. Proto je dobré z tohoto hlediska vybírat rostliny a květiny spíše odolné a shlukovat je do větších trsů, které budou dobře odolávat zbloudilému míči nebo jiným formám dětské hry.

Uveďme si nyní příklady hezkých a odolných rostlin: okrasné trávy, kapradiny, trvalky (zlatobýl, rdesno objímavé, hadí kořen objímavý, rozchodník, různé druhy kakostů, kostival hlíznatý), bylinky (meduňka, máta, heřmánkovec, mateřídouška), kvetoucí keře (zákuly, hortenzie, komule = motýlí keř) (Hagenouw, 2006, s.20)

¹ <http://www.tis-cz.cz/index.php/component/search/?searchword=jedovate%20rostliny&searchphrase=all&Itemid=101>

PRAKTICKÁ ČÁST

9 Výzkumný cíl a otázky

Cíl

Cílem praktické části této diplomové práce je popsat a analyzovat současný stav školní zahrady při FMŠ Sluníčko pod střechou ve vztahu k názorům učitelek a potřebám a přáním dětí.

Dílčí cíl práce

Vytvořit a ověřit interaktivní metodickou pomůcku – výzkumný nástroj.

Výzkumné otázky

1. Je současný stav vybavení zahrady FMŠ Sluníčko pod střechou účelný, nabízí dostatečně pestrou škálu využití?
2. Jsou učitelky spokojeny se stávající podobou zahrady?
3. Vyhovují podmínky zahrady účelům lesní třídy?
4. Které prvky (hračky i herní prvky) by si děti na zahradě přály?
5. Jsou tyto prvky součástí vybavení FMŠ Sluníčko pod střechou nebo děti vyžadují pestřejší nabídku vybavení zahrady?

10 Metody

Praktická část této práce je vytvořena na základě kvalitativního a kvantitativního pedagogického výzkumu. Kvalitativní forma výzkumu byla použita při analýze zahrady. Kvantitativních metod výzkumu jsem využila při samotném testování dětí.

Při realizaci výzkumu jsem využila několika výzkumných metod – analýzu podmínek pomocí pozorování, dotazník, interview a analýzu výsledku dětské práce s výzkumným nástrojem.

Pozorování

„U kvalitativního výzkumu se používá nestrukturované pozorování. U nestrukturovaného pozorování se nepoužívají předem stanovené pozorovací systémy, škály nebo jiné přesné nástroje. Určeny jsou jen konkrétní události, jevy, osoby, které se mají pozorovat. Tento způsob pozorování je velmi pružný a umožňuje přistupovat k realitě novým, nerutinním způsobem. Pomocí takového pozorování se obvykle odhalují nové, nepředpokládané, skryté nebo přehlížené jevy a souvislosti.“

Cílem mého pozorování byla mimo jiné analýza podmínek zahrady školky. Prováděla jsem **přímé zúčastněné pozorování v terénu**, které bylo **dlouhodobého charakteru**. Průběžně jsem vytvářela **terénní zápisy** (terénní zápisy jsou podrobné písemné záznamy jevů a věcí, které výzkumník sám vybírá, věci kterým chce záměrně věnovat pozornost. (Gavora, 2000, s. 151)). Mimo terénních zápisů mi dále jako podklad pro další práci sloužila **podrobná fotodokumentace podmínek zahrady**. Pomocí analýzy těchto dvou materiálů jsem došla k popisovaným závěrům. Snažila jsem se o co nejobektivnější souhrnný popis podmínek zahrady.

Pozorování bylo také důležitou a nedílnou **součástí testování dětí**. Při práci dětí s výzkumným nástrojem jsem bedlivě sledovala jejich reakce. Všimla jsem si odlišností v jejich chování, nebo naopak jejich spontánního přirozeného chování. Pomocí **rozhovoru s dětmi** jsem si ověřovala, že všemu rozumí, potvrzovala nebo vyvracela jsem si své domněnky, zjišťovala detailnější náhled dítěte na věc. Součástí tohoto pozorování a rozhovoru byla také **zvuková nahrávka**, jež mi později sloužila jako podklad pro zpracování.

Dotazník

„Je výzkumná metoda postavená na písemném kladení otázek a získávání písemných odpovědí“ (Gavora, 2000, s. 99). Vytvořené dotazníky měly **formu** především **otevřených otázek**. Vytvořila jsem **dva duhy dotazníků**. Jeden sloužil ke sběru dat od učitelek z lesní třídy, druhý dotazník byl pro učitelky ostatní. Cílem dotazníků bylo získat souhrnný náhled na zahradu z pohledu mých kolegyň. Náзор všech učitelek na zahradu školy mě zajímal především z toho důvodu, abych mohla získat odpovědi na své výzkumné otázky. Zároveň pro mne bylo důležité tyto odpovědi srovnat s vlastním (i když objektivním) náhledem na celkové podmínky zahrady.

Náhled dotazníků nalezneme v přílohách:

Viz Příloha 1 – Dotazník pro kolegyně

Viz Příloha 2 – Dotazník pro kolegyně z lesní třídy

Interview

„Interview je výzkumnou metodou založenou na vzájemném rozhovoru, která umožňuje zachytit nejen fakta, ale i hlouběji proniknout do motivů a postojů respondentů.“ (Gavora, 2000, s. 110) Výhodou je osobní kontakt s respondentem, na rozdíl od dotazníku umožňuje volnost a pružnost, lepší možnost odpovědi na otevřené otázky, možnost lepší atmosféry a navázání užšího kontaktu s tázaným.

Aby byla má analýza podmínek zahrady skutečně komplexní a abych získala i nějaké informace nad rámec svých vypočítaných poznatků, rozhodla jsem se pro **rozhovor s ředitelkou**. **Interview** bylo **strukturované**, což znamená, že se odehrávalo **podle předem připravených otázek**.

Interaktivní výzkumný nástroj pro zjištění názorů dětí

Pro získání potřebných informací od dětí jsem pečlivě promyslela a **zhotovila výzkumný nástroj**. „V rámci každé výzkumné metody je možné vytvořit konkrétní výzkumný nástroj. Některé nástroje existují už v hotové formě a jsou přímo připraveny k použití. Pro mnohé výzkumy se však hotové výzkumné nástroje nehodí, proto si výzkumníci vytvářejí vlastní.“ (Gavora, 2000, s. 70)

K tomu, abych od dětí získala potřebné informace (názory) se nabízela pouze metoda rozhovoru s dětmi, popřípadě analýza dětských kreseb. Nemožnost použití dalších metod,

jako je například dotazník, samozřejmě vychází z faktu, že děti v tak raném věku nemohou psát. Jelikož se mi obě tyto známé metody (rozhovor a analýza kreseb) zdály být pro můj záměr nedostačující, rozhodla jsem se vytvořit interaktivní výzkumný materiál odpovídající věku dětí a jejich způsobu chápání. Chtěla jsem vytvořit pomůcku, která bude pro děti názorná a zároveň bude poskytovat velkou škálu možností. Popisu tohoto materiálu se věnuji v následujících odstavcích. Díky němu jsem od dětí získala potřebné kvantitativní informace, které jsem pečlivě zaznamenávala do předem připravených tabulek a poté analyzovala.

10.1.1 Charakteristika výzkumné skupiny

Testovala jsem celkem 70 dětí ze čtyř tříd z pavilonu starších dětí. Věkové rozmezí dětí tedy bylo 4 – 6 let.

V případě výzkumu herních prvků na zahradě jsem testování provedla pouze s dětmi ze své třídy především z organizačního hlediska. Účastnilo se ho tedy 20 dětí (většina z nich jsou děti pětileté).

Dotazník pro kolegyně z běžných tříd jsem nabídla všem svým současným kolegyním. Díky jejich ochotě byla návratnost tohoto materiálu stoprocentní. Celkem se tedy šetření účastnilo 8 učitelek.

Dotazník pro kolegyně z lesní třídy vyplňovaly dvě učitelky.

10.1.2 Charakteristika interaktivního výzkumného nástroje

Pro vlastní výzkum s dětmi jsem vytvořila *několik sad* výzkumného materiálu. Vždy jsem se *zaměřila na konkrétní okruh prvků*, na které jsem chtěla, aby děti soustředily svou pozornost.

Všechny soubory se skládají z *podkladového obrázku* (regál, domek, pískoviště, mapa zahrady) a z *kartiček*, na kterých jsou fotografie konkrétních reálných předmětů. Tyto obrázky jsou zataveny v ochranné fólii, aby lépe odolaly dětské manipulaci. Pozorovatele na první pohled zaujme disproporčnost těchto karet. K takto nastavené velikosti obrázků mě vedly 3 základní faktory – cena předmětu (vždyť MŠ má skutečně omezené možnosti při nákupu nových hraček) a rozměr při uskladnění těchto předmětů v reálných podmínkách školy. Posledním kritériem, které sehrálo svou roli ve velikosti obrázků, je fakt, že si děti nemohou zvolit všechny možnosti, ale smějí vybrat jen omezený počet prvků, protože jediné

tak je možné posoudit opravdový zájem dítěte a dojít tak k určitým závěrům.

Viz Příloha 4 – Ukázka výzkumného materiálu + příklad vyplnění dítětem

Při výběru předmětů jsem se snažila vybírat takové, které jsou pro podmínky školky vhodné a odpovídají kritériím pro kvalitní hračky. Zároveň jsem chtěla, aby tyto předměty klasickou škálu hraček na zahradě dostatečně rozšířily a doplnily.

Výzkumný materiál ve formě reálných fotografií jsem zvolila záměrně. Vnímání v předškolním věku velmi stojí na názornosti. Jsem přesvědčena, že tato podoba výzkumu ve formě kartiček je pro děti lepší než pouhý rozhovor, který je pro dítě neuchopitelný. Při rozhovoru dítě nemá příliš času na rozmyšlenou, kdežto s hmotným materiálem mohlo pracovat, jak dlouho chtělo. Zároveň jsem vycházela z toho, že nemalé procento dětí v naší škole jsou děti s odlišným mateřským jazykem. I přesto, že zkoumané děti byly většinou předškoláci, kteří už mají dostatečnou slovní zásobu, domnívám se, že některým pojmům v rozhovoru by nerozuměly (např. rozdíl mezi koloběžkou, tříkolkou, odrážedlem).

Výzkumná sada – Vybavení regálu

Sada se skládá z obrázku regálu vytištěného ve formátu A3, ze zalamovaných kartiček, které zachycují plastové boxy plné různorodého materiálu a dále také z katalogu (brožura formátu A5).

Výzkumná sada – Vybavení zahradního domku

Sada se skládá z obrázku zahradního domku (výtisk formátu A3), ze zalamovaných kartiček zachycujících prostorově objemnější hračky a náradí a dále katalogu (brožura A5).

Výzkumná sada – Vybavení pískoviště

Sada se skládá z obrázku plochy pískoviště (výtisk formátu A3), ze zalamovaných kartiček, které zachycují hračky určené ke hře na pískovišti a dále rovněž z katalogu (brožura A5).

Výzkumná sada – Vybavení zahrady herními prvky

Sada se skládá ze situačního plánu, který zachycuje věrnou podobu zahrady školy (vytištěné na formátu A0), z kartiček, které zachycují skutečné herní prvky nacházející se v současné době na pozemku a dále také z kartiček, které dětem nabízejí škálu pečlivě vybraných herních prvků. Katalog pro děti formátu A5 je samozřejmou součástí.

11 Postup výzkumu

Vzhledem k tomu, že s kolegyněmi průběžně o zahradě hovoříme a také ze samotného sledování běžných situací, jsem měla možnost předem vytušit, jaké nejspíše odpovědi kolegyně na zahradu budou. Samotné dotazníkové šetření nebylo nikterak zdlouhavé, jelikož jsem tuto písemnou zpětnou vazbu získala vskutku obratem.

Testování dětí bylo náročnější. Samotné vytvoření interaktivní pomůcky trvalo několik desítek hodin. Jen samotné vybrání obrázků na kartičky vyžadovalo bedlivé prozkoumání internetové nabídky mnoha firem. Obrázky jsem se snažila vybírat opravdu hezké, vhodné, vkusné. Všechny obrázky jsem musela ořezat, změnit jejich velikost, atd. Tvorba katalogu byla také náročná. Další etapou byl tisk obrázků, laminace a stříhání.

70 dětí jsem testovala několik dní. Někdy v průběhu vlastní práce s dětmi, jindy záměrně po pracovní době, podle toho, jak to organizace a program školky dovolily.

Konkrétním kroky při testování dětí:

Dříve než děti začaly řadit kartičky vysvětleným způsobem, měly vždy možnost prohlédnout si *katalog* a sadu karet a učitelky se zeptat na případné nesrovnalosti.

Obrázky ve vytvořených katalozích jsou zvoleny a seřazeny tak, aby byly pro děti co nejvíce srozumitelné, vysvětlující a návodné. Předpokladem ke vzniku těchto stránek byl fakt, že děti některé z nabízených prvků neznají nebo netuší, jakým způsobem lze tyto hračky používat. Na rozdíl od reklamních prospektů různých firem tento materiál nemá za cíl být nikterak lákavý a děti ovlivňovat nějakým směrem. Cílem této brožury je ideálně poskytovat dětem oporu a vysvětlení při rozhodování během výzkumu, protože vysvětlování ze strany učitelky by už děti ovlivnit mohlo.

V průběhu samotné práce dítěte jsem se snažila o navázání milé atmosféry, která by dala dítěti pocit, že se nejedná o nějaký výkon a nastrojenou situaci. Vzhledem k tomu, že se s většinou dětí dobře znám, nebyl to příliš velký problém. Myslím, že tímto způsobem byly děti přirozené a jejich výpovědi autentické. V průběhu jsem si je nenápadně nahrávala a snažila se bedlivě vnímat jejich komentáře a výpovědi.

Ve chvíli, kdy děti karty poskládaly náležitým způsobem, navázala jsem s ním rozhovor, kde jsem se snažila citlivou formou dotknout klíčových momentů.

- zda dítě zná konkrétní prvek, zda už mělo možnost si s ním hrát
- proč si prvek vybralo
- jakým způsobem by si s touto věcí hrálo
- proč si nevybralo některý (z mého pohledu oblíbený, lákavý) prvek z nabídky

Pomocí tabulkového procesoru (MS Excel) jsem si vytvořila pro každý druh výzkumu (regál, domek, pískoviště, zahrada) a pro každou třídu dětí tabulku, do které jsem pečlivě zaznamenávala dětské výpovědi. V jiném dokumentu jsem vedla záznamy o dětských komentářích a zapisovala další vlastní poznámky. Náhled této tabulky naleznete

Viz Příloha 5 – Ukázka záznamové tabulky výpovědi dětí

12 Výsledková část

V následujících odstavcích se pokusím co nejobektivněji posoudit stav stávající realizace zahrady – vytvořit podrobnou analýzu. Vzhledem k tomu, že jsem nejen díky výzkumu při bakalářské práci měla možnost velmi podrobně shlédnout téměř 20 zahrad, doufám, že díky tomu bude můj pohled dostatečně objektivní.

12.1 Analýza podmínek FMŠ Sluníčko pod střechou

12.1.1 Charakteristika mateřské školy

Fakultní mateřská škola Sluníčko pod střechou při PedF UK je sedmitřídní mateřskou školou nacházející se v Praze 13 v lokalitě Lužiny. Jedná se o typickou MŠ sídlištního typu, která sídlí v účelově stavěné budově, skládající se ze tří pavilonů. Ke škole přiléhá prostorná zahrada. V blízkosti školky je dostatek dětských hřišť a přírodních ploch, rozsáhlý centrální park Prahy 13 a také Prokopské údolí.

V mateřské škole jsou třídy pro děti zpravidla od 3 do 6 (7) let, které jsou do tříd rozděleny homogenně. Dvě třídy mají kapacitu 16 dětí, zbylé čtyři třídy mají kapacitu 22 dětí. Mateřská škola má také lesní třídu s maximálním počtem 15 dětí. Celková kapacita školy je 135 dětí.

Obrázek 7 – Letecký snímek MŠ (zdroj: www.google.cz/maps)

12.1.2 Specifika lesní třídy

Součástí skladby tříd naší školky je také třída „lesního typu“ (nazývaná Javorka). Tato třída má specifické podmínky a liší se z hlediska hmotného vybavení. Má jiným způsobem nastavený denní režim a také samotné plánování činností má svá specifika.

Podmínky provozu této atypické třídy samozřejmě odpovídají dané legislativě a vyhláškám, kterým se věnuji v teoretické části práce.

V podmínkách třídy musí být zabezpečeno hygienické zázemí, dostatek pitné vody, zázemí musí být udržováno v čistotě a suchu, musí být vybaveno prostředky pro poskytnutí první pomoci. V tomto směru jsou podmínky skutečně odpovídající, jelikož má třída na zahradě školy neustále k dispozici venkovní koupelnu a také pítko. V momentech, kdy se třída nachází mimo areál školy, mají učitelky v batohu lahve s vodou (v případě poranění, nutnosti omytí apod.), nosí u sebe vlhčené antibakteriální ubrousky a antibakteriální gel pro potřeby celé třídy. Pitný režim je zajištěn tak, že děti v batůžku nosí lahve s vodou. O tyto nádoby se mají denně starat rodiny dětí. Učitelky je pouze průběžně doplňují a kontrolují.

Hned na několika místech na zahradě se nachází dostatečně vybavená lékárnička. Učitelky z lesní třídy mají povinnost u sebe neustále nosit zavazadlo, ve kterém je uložena až nadstandardně vybavená lékárnička, s níž by měly být schopny vyřešit většinu problémů i v přírodním prostředí mimo civilizaci. Součástí výbavy je také služební mobilní telefon.

Děti ze třídy lesního typu mají mít zázemí pro osobní věci i pro pomůcky sloužící celé třídě. V tomto směru je Javorce k dispozici šatna, která je součástí prostoru tělocvičny mateřské školy. Zde má každé dítě svůj věšák a látkový pytel na oblečení a další věci. Zároveň si zde učitelky uchovávají nejdůležitější potřeby a pomůcky.

U východu z tělocvičny má každé dítě svou vlastní plechovou skříňku na náhradní obuv a uskladnění batůžku. Klíče jsou dětem a rodinám celoročně propůjčené a rodiny je vrací na konci školního roku.

Třída má na opačném konci budovy vlastní skromnou učebnu. Zde je uložena většina materiálu výtvarného i přírodního. Dále jsou zde uskladněny pomůcky a další potřebné vybavení. Zároveň se zde nachází stolek, židle a základní nábytek.

K dispozici je třídě také maringotka na zahradě, která je vybavena pouze dětskými židličkami a odkládacím prostorem. Tento prostor je určený pro svačinu a dále pak pro povídání si v kruhu, když je mírně nepříznivé počasí.

Aby byla dětem garantována ochrana před nepříznivými klimatickými podmínkami, je součástí povinné výbavy každého dítěte (= podmínka nástupu dítěte do lesní třídy) nejen vhodná nepromokavá obuv dle ročního období, holínky a kvalitní pláštěnka, ale také termoprádlo, dostatečná vrstva spodních vrstev v zimních měsících a nepromokavé kalhoty bunda, čepice a šátek. Díky této výbavě jsou děti schopny zvládat pobyt venku i v dosti nepříznivém počasí.

Ve chvílích, kdy jsou teploty natolik nízké, že by skutečně mohly ohrozit zdraví dětí nebo v dobách inverzí, naleznou děti přístřeší v tělocvičně mateřské školy, kde mají dostatečné zázemí a také pohybové vyžití. Ve chvíli, kdy jsou teploty příliš vysoké a zdraví dětí by na procházkách na přímém slunci mohlo být také ohroženo, zůstává třída na zahradě školy, kde je dostatečný stín, možnost koupání adekvátního pitného režimu.

Je-li ve třídě přítomno více jak 8 dětí, musí učitele doprovázet „*nepedagogický pracovník s odbornou způsobilostí*“. Ve třídě Javorka jsou obvykle po celou dobu provozu přítomny 2 kvalifikované třídní učitelky. V případě nemoci jedné z nich třídu doprovází kmenová učitelka z jiné třídy nebo kvalifikovaný asistent pedagoga.

Viz Příloha 7 – Zázemí a podmínky lesní třídy

12.1.3 Analýza dětských hřišť v okolí MŠ

Dříve než začnu se samotnou analýzou vybavenosti zahrady, zaměřím se na dětská hřiště, kterých je v okolí mateřské školy vysoký počet. Nejen velké předškolní děti, ale i děti tříleté mají v bezprostřední blízkosti školy pestrou nabídku vhodných, bezpečných a zajímavých míst a dětských hřišť.

Jelikož jsem v posledních letech měla tu možnost sledovat vývoj dětí ze své třídy od tří let až po nástup do základní školy, mám nyní srovnání, jak se děti v různém věku na těchto místech chovají, jaké činnosti vyhledávají a jaké herní prvky využívají nejčastěji.

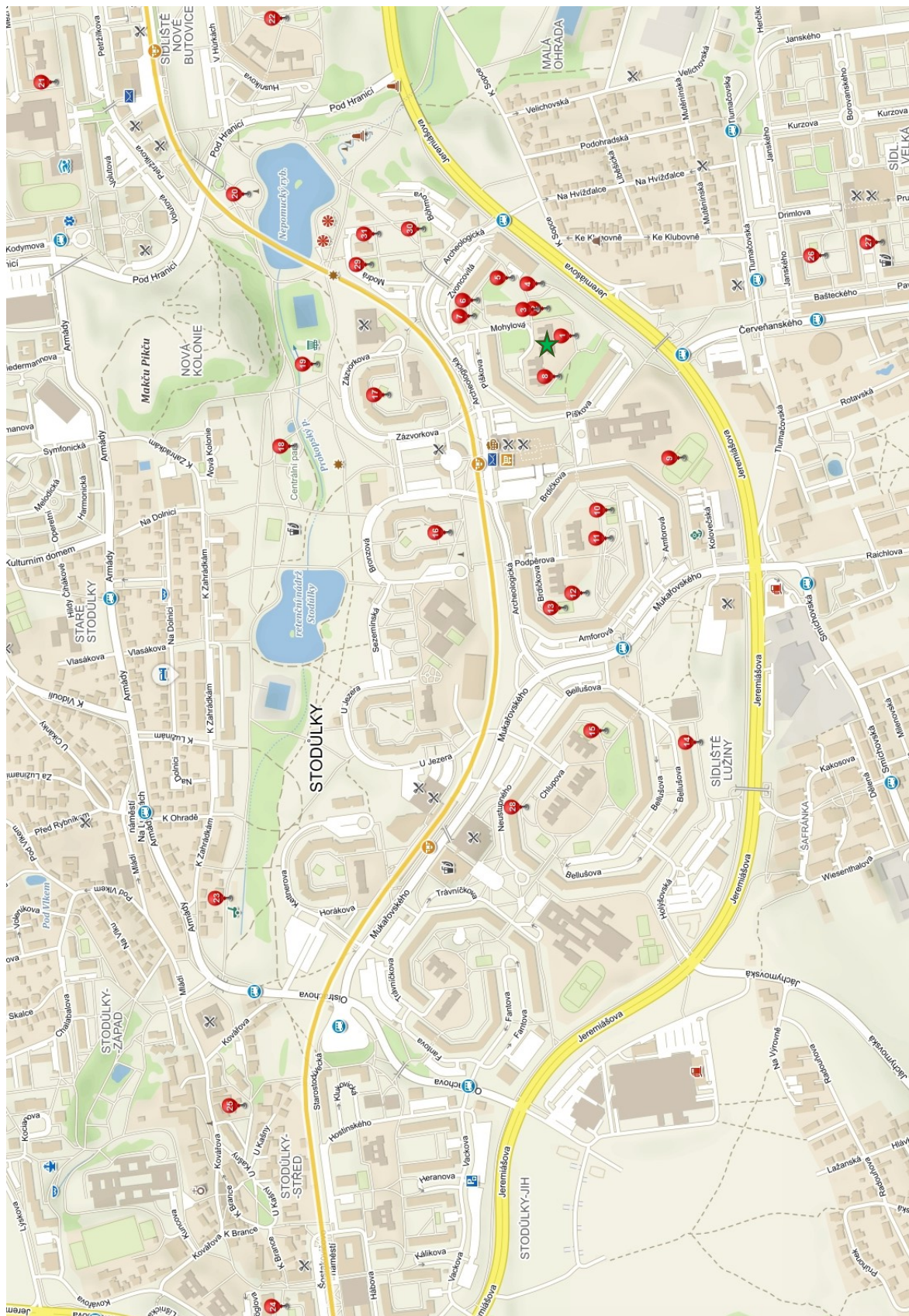
Domnívám se, že je důležité zmínit okolní podmínky MŠ, protože se snažím vyvažovat pobyt na zahradě a vycházky mimo areál školy. Jelikož jsou děti zvyklé na pravidelné navštěvování těchto prostranství, je potřeba k tomuto faktu přihlédnout.

Hřiště a veřejné prostory v okolí mateřské školy nabízejí opravdu obsáhlou řadu možností a využití. Některá místa jsou v bezprostřední blízkosti naší zahrady, jiná jsou už o něco vzdálenější. Náhled na jejich polohu a umístění naleznete na následujícím výřezu mapy. Všechna tato místa s dětmi skutečně poměrně často navštěvujeme. O tom, kam se který den vydáme, rozhoduji nejčastěji dle vzniklé situace a organizačních podmínek. Některé dny si však děti mohou odhlasovat, na které místo během vycházky půjdeme. K tomuto účelu jsem vytvořila fotografie hřišť a děti se postaví tam, kam chtějí nejvíce. Mnohdy k hlasování již obrázků není třeba a děti jen zdvihnou ruku.

Z hlediska nabídky herních prvků na hřištích mají děti k dispozici například:

- lanové pyramidy různých tvarů a velikostí
- různé lanové sítě a prolézačky
- lanové houpačky (houpací síť, houpačka hnízdo, houpací žebřík)
- vahadlové houpačky, houpadla na pružině, klasické houpačky
- skluzavky různých šířek, délek, tvarů (oblíbený je tunel)
- horolezecké stěny, různé překážky
- trampolíny
- různé formy individuálních i skupinových kolotočů (oblíbený je kolotoč s říditky a šlapkami)

Bližší náhled v příloze 8 – Hřiště v okolí FMŠ Sluníčko pod střechou navštěvovaná dětmi.

Obrázek 8 – Hřiště v dosahu MŠ (zdroj: www.mapy.cz)

Mimo jiné mají děti velké možnosti přírodního vyžití v dosahu MŠ. V bezprostřední blízkosti se nachází Centrální park Prahy 13, který je velmi dobře udržovaný a nabízí různorodá místa ke hře a pohybu dětí. V dostupné vzdálenosti jsou také okrajové části rozsáhlého Prokopského údolí, které dětem skýtá mnohá zajímavá místa a možnosti.

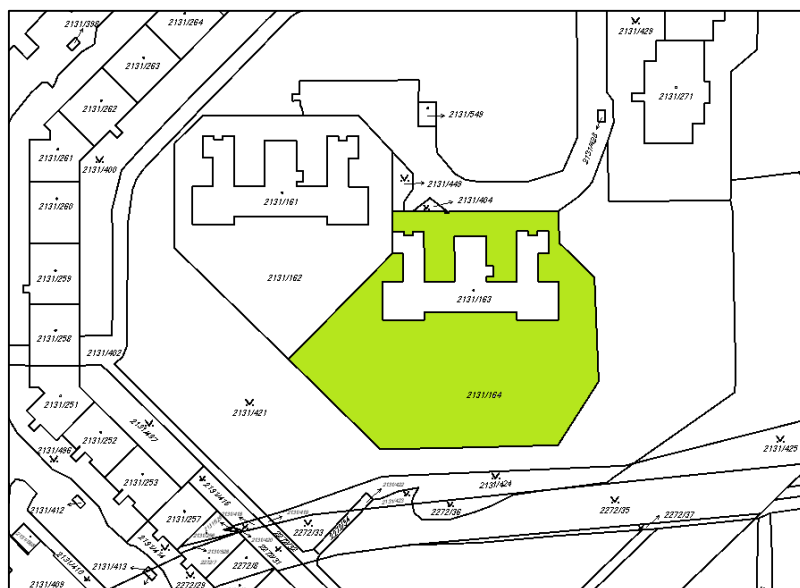
Obrázek 9 – Ukázka přírodních podmínek v blízkosti MŠ

12.1.4 Velikost zahrady

Celková rozloha pozemku je 4 880 m², z čehož 906 m² zabírá zástavba. Přihlédneme-li také k prostorům, které nejsou dětmi využívány pro hru a pohyb (okrasné záhony, plochy se vzrostlými keři, plochy u přístupu k budově, atd. = 929 m²), dojdeme k závěru, že průměrně na každé dítě připadne 22,6 m², což mnohonásobně převyšuje danou mez (dle vyhlášky č. 410/2005 Sb. – minimum 4 m² / dítě).

Rozloha zahrady FMŠ Sluníčko pod střechou (m ²)					
Kapacita MŠ Počet dětí v MŠ	Celková rozloha pozemku včetně zástavby	Plocha, kterou zabírá jen zástavba	Celková rozloha pozemku bez zástavby	Rozloha nevyužívaná dětmi (zásobovací plochy, záhony atp.)	Rozloha využívaná dětmi ke hře při pobytu na zahradě
135	4880	906	3974	929	3045
Vztaženo na 1 dítě [m ² /dítě]					
	Celková rozloha pozemku včetně zástavby	Plocha, kterou zabírá jen zástavba	Celková rozloha pozemku bez zástavby	Rozloha nevyužívaná dětmi (zásobovací plochy, záhony atp.)	Rozloha využívaná dětmi ke hře při pobytu na zahradě
	36,15	6,71	29,44	6,88	22,56

Tabulka 1 – Velikost zahrady v číslech

Obrázek 10 – Náhled na plochu zahrady (Zdroj: ČÚZK)

12.1.5 Bezpečnost zahrady

Oplocení

Jak vypovídá vyhláška č. 410/2005 Sb. zahrada školy musí být vždy oplocena z důvodu ochrany zdraví a zajištění bezpečnosti dětí. Celý pozemek školy je ohrazen bytelným kovovým plotem s betonovou podezdívkou. Ucelenost plotu narušují pouze přístupové brány a branky. Vzhledem k organizačnímu chodu školy (možnost rodičů děti přivádět i odvádět v jakoukoliv denní dobu, zásobování a různé návštěvy školy), nebývají tyto vchody zamykány. Z důvodu bezpečnosti dětí jsou tedy hlavní brána i menší přístupové branky k pavilonům opatřeny speciální záklapkou nacházející se mimo dosah dětí. Jedná se o jakousi zarážku, bez jejíhož zdvižení nelze branku otevřít. Díky tomu nemají děti šanci svévolně opustit pozemek školy.

Obrázek 11 – Zabezpečení vchodů do zahrady

Obrázek 12 – Ukázka bezpečnostní záklopky

Na brankách se nacházejí zalaminované cedule pro rodiče a veřejnost: „*Děkujeme, že nezapomínáte zavírat záklapku nad brankou a myslíte na bezpečnost vašich dětí*“.

Jelikož je pozemek školy situovaný téměř kolem celé budovy, byla z důvodu bezpečnosti na zahradě letos zřízena nová branka, která předěluje zahradu na prostor určený pro hry a na zahradu přístupovou, kde by si děti bez dozoru neměly hrát. Díky této překážce již děti nemají možnost zaběhnout za roh budovy a hrát si na části pozemku, kde by byly bez dozoru pedagoga.

Obrázek 13 – Nová bezpečnostní branka

Kolem ocelového plotu jsou na nejrizikovějších místech vysázeny keře, které zabraňují komunikaci nežádoucích osob s dětmi skrze otevřený plot.

Materiály a konstrukce herních prvků

Zastoupené herní prvky na zahradě jsou většinou ze dřeva. Pouze jedinou výjimku tvoří herní prvky hnízdo, mašinka a kolotoče, které mají kovovou konstrukci. Vzhled dřevěných prvků je vyhovující i přes to, že nebyly dlouhou dobu natírány. Přírodní vzhled

prvků je doplněn částmi, které jsou natřené barevně, což celkový vzhled prvku mile doplňuje.

Všechny prvky jsou certifikované a jejich konstrukce odpovídá normám. Pouze prvek s modrou skluzavkou má být ze zahrady již 2 roky odklizen. Vzhledem k tomu, že jeho demontáž zatím neprobíhá, mají děti tento prvek zakázaný. Za tuto dlouhou dobu si děti i dospělí na tento fakt zvykli a konstrukce jim v ničem nepřekáží.

Oceňuji nízkost všech herních prvků. Myslím, že zbytečně vysoké prvky nejsou třeba. Díky této optimální výšce mohou děti všech věkových kategorií prvky využívat.

Dopadové plochy

Nejčastěji zastoupenou dopadovou plochou v oblasti prvků je tráva. Pouze u zelené skluzavky a houpačky hnízdo se vyskytuje plocha s kačírkem. Plocha zahrady má v mnohých místech hliněný povrch. Tato místa by bylo hodno zatravnit.

Drobné vybavení

V mateřských školách jsem se často setkávala s nepříliš vhodným drobným vybavením na zahradě. Většinou se jednalo o kovové nářadí, které v rukou nepozorného dítěte mohlo být skutečně nebezpečným prvkem. V tomto směru k pomůckám nemám žádné výhrady. Jediné, co mi v tomto směru vyvstává za problém, jsou odrážedla pro děti. Školka skutečně disponuje větším počtem dopravních prostředků určených pro pohyb na chodnicích. Většinu těchto prvků však má darem od rodičů (když jejich dítě vyroste), o čemž často vypovídá jejich kvalita. Některé dopravní prostředky se mi zdají být nevhodné (jsou zbytečně mohutné, nevyvážené – dítě se může snadno převážít a uhodit do tváře, částečně poničené atp.). I přes tuto drobnou výtku však velmi oceňuji ochotu učitelek, že povolují dětem jízdu na těchto prvcích, což není ve všech školkách samozřejmostí. Děti mají jízdu velmi rády.

Úrazy na zahradě

Aby byl pohled na bezpečnost zahrady komplexní, rozhodla jsem se nahlédnout do „Knihy úrazů dětí“ a posoudit bezpečnost zahrady v souvislosti s tímto dokumentem. Jsou zde zaznamenány úrazy dětí od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2016.

Celkově je zde 79 záznamů o úrazu, z toho se 23 úrazů odehrálo na zahradě. Zranění na zahradě MŠ tvoří tedy 29 % z celkového počtu zranění dětí při pobytu v mateřské škole. Během výše zmíněné doby (r. 2010 – 2016) má MŠ průměrně 11,2 úrazů za rok.

Z hlediska zahrady se nejčastěji jedná o odřené končetiny z důvodu pádu (nejčastěji pád z odrážedla, koloběžky), o ne příliš vážný úder do hlavy (malá boule) a pád s drobnou odřeninou brady. Většinu se tak stává bez cizího přičinění z důvodu nepozornosti či nekoordinovanosti dítěte samotného.

Pouhé 2 případy byly vážnějšího rázu:

- 1) Chlapec při hraní fotbalu na tartanovém hřišti (na rozhraní hřiště začíná keř) uklouzl a spadl hlavou na nedostatečně uříznutou větev ve spodní části keře (pařez). Chlapec potřeboval ránu zašít lékařem. To poukazuje na důležitost péče o dřeviny na pozemku zahrady. V tomto směru následně byla uskutečněna nápravná a preventivní opatření.
- 2) Chlapec vběhl na novou dlážděnou plochu (dlážděná podezdívka, spáry vysypané pískem – podklad pro nový domek), která byla připravena pro nový prvek. Uklouzl a čelem narazil na hranu betonové podezdívky plotu. Měl podlitinu na čele a kolem celého oka, hlubokou ránu na čele, značný otok. Lékař ránu zacelil pomocí „mašliček“, takže rána nemusela být šita. Tento fakt poukazuje na obezřetnost při změnách zahrady, při budování nového prvku, na který děti nejsou zvyklé.

Záznamy jsou celkem plynule rozvrženy do všech měsíců v roce s výjimkou září, kdy je úrazovost na zahradě jednoznačně nejvyšší (celkem 12 nehod z 23 se odehrálo v tomto měsíci). To vypovídá o faktu, že se některé děti potřebují adaptovat na podmínky zahrady na začátku školního roku.

Pravidla pohybu dětí na zahradě MŠ

V současné době se do povědomí učitelek stále více dostávají pravidla soužití v MŠ. Samozřejmě nejde o nic nového. Od samého vzniku předškolních institucí učitelé a vychovatelé dětem vštěpovali základní vzorce chování v tomto prostředí. Nejen vlivem změny výchovy a potřeb dnešních dětí, ale i z další škály důvodů se nyní osvědčuje s dětmi pravidla chování převést z mluveného slova také do obrazové podoby. Takto zachycená pravidla jsou dětem blízká svou jednoduchou a názornou podobou. Dítě se k nim dle situace může znovu vracet, jelikož bývají vystavena v různých podobách někde ve třídě.

Z hlediska bezpečnosti a rozvoje společenského chování bych doporučila zpracovávat pravidla i pro vnější prostory školy.

Vytvářet obrázková pravidla chování v MŠ jsem s dětmi začala z mnoha důvodů, jedním z momentů byla adaptace třídy tříletých dětí na podmínky školky a dále přihlídnutí k dětem s odlišným mateřským jazykem než je čeština. Pro tyto děti jsou pravidla formou piktogramů a obrázků zásadní oporou.

V letošním roce jsem se při výrobě pravidel snažila o co nejhlubší spolupráci s dětmi. Vytvoření fotografovaných pravidel na začátku školního roku předcházely tematický blok, ve kterém jsme si povídali o důležitosti soužití lidí, o kamarádství, o důsledcích některých špatných činů lidí v naší společnosti, o důležitosti pravidel pro naše společné soužití ve třídě během celého roku. Jelikož jde o děti čtyř a půl až šestileté, nechala jsem je vymýšlet a vzpomínat si na všechna pravidla, která je napadají nejen ve třídě ale i v šatnách, umývárkách, tělocvičně, na vycházkách po městě a také na zahradě školy. Děti mi tato pravidla pomáhaly fotografovat a předvádět, čímž si mnohem více uvědomily jejich hloubku a měly možnost prožít i „zakázaných“ momentů. Tento krok se potvrdil jako velmi funkční, děti po vyzkoušení „něčeho špatného“ neměly nadále potřebu jev opakovat, byly mnohem více vnímavé na takové momenty u svých kamarádů a přirozeně samostatně je napomínaly v případě porušení. Fotografie dětí jsem následně na počítači upravila do finální podoby a vytvořila dětem brožuru, kterou mají na zahradě stále přístupnou. Děti si tento materiál zpočátku často a rády prohlížely.

U dětí tříletých doporučuji, aby učitelka základní pravidla pro děti nakreslila sama.

Děti čtyř až pětileté zvládnou s drobnou pomocí dospělého pravidla zachytit již samostatně (výtvarnou či fotografickou formou).

Viz Příloha 10 – Ukázka pravidel vytvořených dětmi – malba

Viz Příloha 11 – Ukázka pravidel vytvořených dětmi – fotografování

12.1.6 Zdraví a hygiena na zahradě

Koupelna pro venkovní účely je přímou součástí budovy. Tato místnost je nově zrekonstruována. Přístup do koupelny mají děti kdykoliv během pobytu venku. Nachází se zde 2 dětská umyvadla v příslušné výšce, 2 dětské pisoáry, 3 dětské toalety a jedna toaleta pro učitele. Sprchový kout se nachází v jiné, nedaleko se nacházející místnosti, která je v současné době využívána především jako venkovní kabinet. Původně byly obě tyto místnosti nejen venkovními koupelnami, ale kabinetem zároveň (každá tato místnost měla sloužit pro jeden pavilon dětí). Toto řešení bylo nevyhovující nejen z hlediska malého

prostoru, ale také z důvodu bezpečnosti. Zde uchované náradí a náčiní děti při pobytu v koupelně velmi lákalo a bylo zde nebezpečí, že na ně něco spadne. Aby děti z celé školy nevyužívaly pouze omezený počet klasických textilních ručníků, je zde utírání rukou při pobytu venku zajištěno formou jednorázových papírových utěrek.

Z hlediska hygieny shledávám podmínky školy za vyhovující. Pouze bych vytkla malý počet odpadkových košů na pozemku. Z vlastní zkušenosti vím, že děti při hře nejsou ochotné chodit přes celou zahradu odnášet odpadky do koupelny, proto bych ideálně na zahradu umístila 2 pevné zabudované koše. Vzhledem k tomu, jak je většina pozemku zahrady dětmi hojně využívána, obávám se, že by toto řešení děti mohlo omezit v pohybu, z tohoto důvodu bych jako alternativu pořídila přenosné plastové koše, které mohou učitelky kdykoliv sklidit a přemístit vzhledem k potřebám dětí.

Zahrada školy dále splňuje nároky pro děti handicapované. S dětmi vážně tělesně postiženými se v mateřských školách setkáváme zřídkakdy, ovšem z praxe máme ověřeno, že pro děti s nižší formou postižení je realizace zahrady odpovídající. Zahrada má bezbariérový přístup, většina plochy je rovná, jsou zde dostatečně prostorné chodníky, všechny prvky jsou spíše nižší, což napomáhá nejmladším dětem i dětem s omezenou možností pohybu. Pro handicapované děti je také zásadní relaxační prvek – houpačka zvaná hnízdo.

12.1.7 Terén

Terén celé plochy zahrady je rovný. Pouze malá část obrostlá keři je s mírným náklonem terénu. V tomto směru však rovnost povrchu vyvažují okolní hřiště, kde děti mají dostatek možností překonávat terénní překážky.

Cesty a chodníky

Ještě loni byly chodníky na zahradě asfaltové. Tento povrch, byť nebyl tak vzhledný, byl poměrně hladký a díky tomu ho také bylo snadné zametat. Vzhledem k tomu, že chodník je přímou hranicí pískových ploch, bylo nutné tak činit často. Nyní máme po rozsáhlé rekonstrukci povrch chodníků tvořený z velkých dlaždic. Tyto prvky jsou hrubé, tvořené kamínky, špatně se zametají, nelze na ně kreslit a děti se o ně při pádu více odřou.

Obrázek 14 – Povrchová úprava chodníků dříve a dnes

12.1.8 Zeleň, přírodní a alternativní prvky na zahradě

Vzrostlé stromy

Zahrada se může v širokém okolí pyšnit svou vzrostlou a pestrou škálou zeleně. Stromy jsou tu různorodého složení – javory, smrk, lípa, borovice, jírovec atd. Jejich největším přínosem není celková estetika zahrady a celého okolí sídliště, ale především jejich účelnost ve všech směrech, především nenahraditelná forma zastínění zahrady ve slunných měsících.

Tyto dominanty zahrady jsou pro děti oblíbeným a pestrým zdrojem práce a zábavy především v podzimních měsících. Vzhledem k postupnému opadávání listů to má i několikátýdenní trvání.

Keře

Jak jsem již popisovala dříve, téměř po celém obvodu zahrady jsou u plotu vysázené keře. Vzhledem k jejich stáří jsou nyní skutečně rozrostlé a vysoké. Tyto plochy děti hojně a rády využívají k hrám. Z pohledu lidí za plotem, jsou neprůhledné a velmi husté. Na straně zahrady, kde se pohybují děti jsou keře vzdušné a na mnohých místech jsou obnažené kmeny nebo silné větve. Děti si totiž samostatně „prosekávají a ulamují“ drobné větvičky a tak keře dostávají tuto podobu.

Mlhoviště

Takzvané mlhoviště je v dnešní době téměř povinným prvkem každé zahrady. Jeho předchůdcem byly v minulém režimu především sprchy, které bývaly vybavením každé

školky. Podstatou mlhoviště je, že vytváří pouze jemné mrholení, díky kterému se děti v letních měsících osvěží. Je to pro ně skutečně velmi oblíbený prvek. Pod tímto prvkem se nacházejí tartanové pláty, které mají vhodné vlastnosti dopadové plochy a zároveň by měly být protiskluzové. Vzhledem ke stáří prvku jsou však pláty porostlé drobnou vrstvičkou mechu a dalšího nánosů, který je po namočení kluzký. Z tohoto důvodu je zde třeba děti usměrňovat, aby neupadly. Zároveň bych tomuto prvku vytkla betonový okraj. Zároveň bych však pochválila okolní zeleň, která lidem z okolí naprosto zabraňuje v pozorování vysvělených dětí.

Obrázek 15 – Ukázka prvku mlhoviště

Záhony užitkové

Děti mají na zahradě možnost samostatného pěstování zeleniny a bylinek. Tuto možnost nejčastěji využívají třídy předškoláků a lesní třída.

Ještěrkovnik, hmyzí hotel, zázemí pro zajíce

Prvku hmyzího hotelu a ještěrkovníku jsme se věnovali již v teoretické části práce. Mimo tyto prvky si lesní třída svépomocí vytvořila také přístřešek pro zajíce (sem mu děti dávají zbylou zeleninu a suché pečivo). Naši zahradu totiž hojně navštěvují divocí zajáci, kteří sem pravidelně přibíhají z Prokopského údolí. Tito neobvyklí návštěvníci jsou tu už několikátou generací. Velmi často máme tu možnost a pozorujeme je s dětmi z oken. Samotný pohyb dětí po zahradě tato plachá zvířata většinou vyruší.

Obrázek 16 – Ukázka prvků „Hmyzí hotel, ještěrkovnik,“ FMŠ Sluničko pod střechou

Vodní kanál

Tento prvek pedagogický sbor za pomoci zahraniční návštěvy vybudoval svépomocí. Každoročně bezpečnostní technik prvek ředitelce vytýká a žádá jeho likvidaci. Vzhledem k tomu, že se děti v jeho blízkosti umí pohybovat, úrazy zde nenastávají a děti tento prvek hojně s radostí využívají, nehodlá ho ředitelka měnit. Prvek přirozeně navazuje na dětské pískoviště, kde děti často staví různé kaskády nebo jezírka. Voda se do tohoto prvku musí dodávat pomocí hadice, popřípadě nošením vody v nádobách. Přestože bychom všichni na tento prvek umístili pumpu či jinou formu přívodu vody, jednu výhodu to má. Tento prvek díky dodávání vody není tak náročný na spotřebu.

Obrázek 17 – Ukázka vodního prvku FMŠ Sluničko pod střechou

Kámen

Dominantou zahrady při samotném vstupu je tento masivní pískovcový kvádr. Před lety do něj děti s ředitelkou vyryly obrázky. Tento prvek děti rády využívají jako místo ke schování se, rády po něm lezou.

Pařezy

Tento prvek slouží především lesní třídě jako improvizované zázemí k různým aktivitám vedle místní maringotky. Děti pro špalky mají mnoho variant uplatnění.

Pavučina z provázků

Jednoduchý a přitom efektní nápad pavučiny pomocí drobných klínků a provázků zrealizovaly učitelky z lesní třídy. Zároveň je zde porost záměrně neposekaný, aby bylo možné sledovat jeho proměny a drobné živočichy v trávě.

Obrázek 18 – Ukázka prvků „pařezy, pavučina“

12.1.9 Hmotné vybavení

Pískoviště

Pískoviště jsou dostatečně velká, odpovídají normám, jsou krytá plachtami. Na zahradě se nachází 4 pískoviště. Jen je většinou určené pro 2 třídy. Málokdy se na zahradě sejdou všechny třídy, proto většinou tyto prvky nebývají plně v provozu.

Ohniště

Obrázek 19 – Ukázka ohniště FMS Sluničko pod střechou

V dnešní době je kladen důraz na spolupráci s rodinou dítěte, a proto je velmi časté, že právě zahrada je místem setkání. Z tohoto důvodu se i naše zahrada podřídila požadavkům a na zahradě svépomocí školy vzniklo ohniště, využívané právě při akcích s rodiči (pečení brambor po Svatomartinském průvodu, pečení buřtů na brigádách atd.).

Tento prvek hodnotím jako nebezpečný, jelikož je tvořen velkými ostrými kameny, které značně vyčnívají nad okolním povrchem. V případě pádu dítěte na okraje pískoviště se obávám závažného zranění. Za 2 roky existence se naštěstí nic nestalo (myslím, že zásluhou dozoru učitelek), i když kolem je celkem frekventovaný úsek, na kterém děti jezdí na koloběžkách. Děti mají zákaz hrát si v blízkosti právě z důvodu možného úrazu při pádu.

Náradí, pomůcky a hračky pro děti

MŠ disponuje větším počtem dětských dopravních prostředků. Především se jedná o koloběžky, odrážedla a plastová odstrkávadla všech tvarů i velikostí. Téměř všechny tyto prvky byly školce darovány sponzorským darem od výrobce nebo od rodičů, když jejich děti byly na prvek už příliš staré.

Součástí běžného vybavení školy je také sezónní vybavení, což nebývá ve všech školkách zvykem. V zimních měsících jsou dětem k dispozici dětské kluzáky na sníh (počet je takový, aby stačil téměř všem dětem, které školku navštěvují). V letních měsících mají děti nabídku obohacenou o plastové bazénky ve tvaru mušle, díky kterým si mohou hrát s vodou a osvěžit se v nich. V podzimních měsících jsou zase ve značné míře využívány dětské hrábě.

Viz Příloha 6 – Současný stav zahrady FMS Sluníčko pod střechou

12.1.10 Dotazník pro kolegyně z běžných tříd a lesní třídy

Výsledky dotazníkového šetření s kolegyněmi jsou následující:

Na otázku „*Jak často využíváte zahradu?*“ všechny dotazované učitelky uvedly, že ji s dětmi navštěvují pravidelně. Učitelky se většinou rozhodují dle počasí, v horkých měsících zahrady využívají se samozřejmostí, jelikož je zde stín. Tři učitelky od dětí 3 – 4 letých svou odpověď specifikovaly na „velice často“. Z organizačních důvodů nebo při nepřízní počasí se občas rozhodnou jít na nedaleké hřiště, popřípadě na procházku, jinak čas tráví vždy na zahradě.

V případě otázky „*Máte možnost podílet se na změnách zahrady?*“ jedna učitelka (důchodkyně na částečný úvazek) uvedla, že jednoznačně ne. Necítí na to síly a do plánů ji prý také není třeba zasvěcovat. Jedna učitelka uvádí, že o změnách rozhoduje ředitelka a názor učitelek není nutný, jelikož je zahrada vhodně upravená a vyhovující. Jedna učitelka uvedla pouhou odpověď ne. Tři učitelky se domnívají, že z části ovlivnit realizaci mohou. Ředitelka v případě radikálních změn na zahradě své kroky s nimi konzultuje, nebo naopak učitelky ředitele sdělují svá přání a potřeby.

Obě učitelky z lesní třídy uvedly, že jednoznačně mají možnost podílet se na rázu zahrady. Právě ony jsou ty, za kterými ředitelka chodí s nápady, či jim stanovuje, kdy a co mají udělat, když získá finance. Učitelky uvedly, že vytvářely návrh záhonu, ještěrkovníku

a další doposud nezrealizované projekty, které jsou pozastaveny z důvodu nedostatku financí.

Z odpovědí na otázku „*Jste spokojena se stávající realizací zahrady*“ vyplývá, že všechny učitelky jsou spokojené se stávající podobou zahrady. Dvě učitelky uvedly jednoznačně kladnou odpověď. Tři učitelky uvedly, že se jim zahrada skutečně líbí, pouze by ji doplnily o ještě nějaké herní prvky, prý je na zahradě ještě dostatek prostoru. Jedna učitelka by obohatila prostory přírodními prvky – konstrukce na lezení, domečky z vrbového proutí, lana na houpání. Učitelky z lesní třídy obě odpověděly jednoznačně kladně.

„*Na zahradě by učitelky nejvíce vyzdvihly*“ dřevěné herní prvky pro děti – uvedlo pět učitelek. Čtyři tázané si cení krásy zdejších stromů, oceňují zdejší stín a keře u plotů, které jsou optickou bariérou pro okolní zástavbu. Učitelky z lesní třídy uvedly jezírko, ještěrkovník, záhonky a pařezy (tedy prvky, které vznikly zásluhou jejich práce).

Z odpovědí „*zda je zahrada bezpečná*“ vychází, že názor učitelek na bezpečnost je bezesporu kladný. Pouze dvě učitelky uvádí novou dělicí zahradní branku jako nevyhovující, jelikož si ji velké děti dokáží samy otevřít. Jedna učitelka se domnívá, že přechod po rekonstrukci mezi plochou zahrady a chodníky je nerovnoměrný a nedokončený, děti prý o nedostatečně zabudované obrubníky zakopávají. Jedna učitelka upozorňuje na nebezpečí odpadků odhozených přes plot. Jedna dotazovaná svou odpověď shrnula: „*Zahrada je zřízena bezpečně, záleží pouze na učitelce, zda bezpečná skutečně zůstane a bude. Vše je otázkou hranic, děti se i na bezpečné ploše mohou zranit pod špatným vedením učitelky.*“

Vyhovuje Vám dělení ploch zahrady dle tříd? Tato otázka dělí učitelky na dvě stejně početné skupiny. Polovina učitelek uvádí jednoznačnou odpověď ano, druhá polovina by hranice mezi pomyslnými plochami tříd nejraději vymazala. Na svém stanovisku jednoznačného členění pozemku školky dle tříd trvají učitelky starší. Za mladší kolegyně hovoří výpověď: „*Nesouhlasím s ním, raději bych rozmístila učitelky po celé zahradě tak, aby si všechny děti mohly hrát po celé zahradě, bez ptaní využívaly celý prostor a učitelky neřešily jen „svoje“ děti na svých místech.*“ Jedna dotazovaná udává, že dělení respektuje jen tehdy, je-li zahrada obsazena všemi třídami (situace je prý pak přehlednější).

Všem učitelkám se zdá být zahrada hezká a funkční. „*Na jejím zařízení by nic neměnily,*“ jedna učitelka by zahradu doplnila kopečkem s tubusem, nebo tubusovou skluzavkou, 2 učitelky by chtěly zabudovanou křídovou tabuli, jedna učitelka by kolem cest

dala dopravní značky a vytvořila tak dětem improvizované dopravní hřiště. Jedna učitelka se zamýšlí nad nátěrem a rekonstrukcí současných prvků (zelená skluzavka, houpačky, mlhoviště).

Učitelky se zároveň shodují, že je zahrada zařízena funkčně a dostatečně využívána. Prý je „*vhodná ke všem účelům*“, takže téměř všechny řízené činnosti lze převést ven a děti tu mají pestrou škálu vyžití. Jedna učitelka by ji ráda využívala jako „přírodní laboratoř“.

Kolegyně ze třídy Javorka uvedly, že pro nároky jejich třídy jsou důležité přírodní materiály (kámen, dřevo, hlína, písek) aby zahrada byla v souladu s přírodou, protože to je celá jejich koncepce. Dřevěné špalky, klády, širší a delší větve, klacky k dispozici na zahradě nemají. A stejně tak je to s kameny, které by jim pomohly k vytvoření ohraničení záhonků. Vyrovnávají to tak, že se přizpůsobí okolnostem a materiál nepoužijí. Děti si tento fakt vyrovnávají občasnou hrou s klacky a kameny v lese v Prokopském údolí.

Na otázku „*Máte pocit, že vás přítomnost jiných tříd někdy omezuje v práci?*“ obě učitelky z lesní třídy odpověděly, že naopak. Líbí se jim, jak se často děti z jiných tříd směle aktivně zapojují. Jedinou nevýhodou prý je nedostatek prostoru a velký počet dětí u činnosti v jednom místě, kam se poté všechny nevejdou.

Závěr k dotazníkovému šetření

Navrátím-li se ke svým výzkumným otázkám: „*Jsou učitelky spokojeny se stávající podobou zahrady?*“, „*Vyhovují podmínky zahrady účelům lesní třídy?*“, docházím k závěru, že celkově (až na nápady na drobná doplnění) jsou skutečně učitelky se zahradou spokojeny. Všechny učitelky oceňují vzrostlé stromy a zeleň na zahradě a zároveň herní prvky a jejich rozmístění a funkčnost. Učitelkám obecně se zdá škála vyžití zahrady pestrá.

12.1.11 Rozhovor s ředitelkou

Pro hlubší analýzu podmínek zahrady školky a zároveň komplexní pohled na spokojenost pedagogického sboru na zahradu jsem se rozhodla uskutečnit kvalitativní strukturovaný rozhovor – interview s ředitelkou školy Mgr. Helenou Zdrubeckou. Ředitelka ve své funkci působí již 30 let. Nejen že byla součástí školy po celou dobu existence, ale školku zároveň zakládala.

Podstatou strukturovaného rozhovoru je, že se tazatel (=tázající se) od respondenta (=dotazovaný) snaží získat odpovědi a potřebné informace dle předem připraveného souboru otázek.

Znění těchto otázek je zachyceno v Příloze 3 – Přepis rozhovoru s ředitelkou Mgr. Helenou Zdrubeckou.

Závěr k rozhovoru s ředitelkou

Rozhovor s ředitelkou mi pomohl objasnit stáří herních prvků na zahradě (cca 10 let). Tuto informaci jsem neměla, jelikož se zde prvky už nacházely při mém navázání pracovního poměru. Stáří prvků mě překvapilo, vzhledem k dobrému stavu dřeva bych ho odhadovala nižší. Jsem překvapena faktem, že tato školka se mohla před deseti lety pyšnit houpačkou hnízdo, nejspíše jako jedna z prvních.

Při interview jsem se dozvěděla, jak je důležité při vytváření zahrady pamatovat také na její dobrou dostupnost. A to především z hlediska stavebních úprav, vození nového písku atp. Je důležité pamatovat na to, nechat přístupovou cestu dostatečně širokou a nestavět do cesty žádné prvky.

Ředitelčinou srdeční záležitostí jsou především atypické, přírodní prvky a zeleň. Jako nejzásadnější prvek ze svého pohledu uvádí vodní příkop. Tento prvek stavěl kolektiv školky svépomocí spolu s pedagogy z Německa. Vzhledem k tomu, že příkop nemá řádný certifikát, bezpečnostní technik každoročně požaduje jeho demolici. Tomu se však ředitelka brání.

Z interview dále vyplynulo, že při neomezených možnostech by ředitelka zahradu ráda doplnila o přírodní kopec, ve kterém by vedl tunel pro děti. Navíc by si přála místo ohraničených pískovišť pískové neohraničené plochy (volné přechody písku a trávy). Tento krok však není možný z hlediska legislativy.

Vyvstává mi, že kvalitní a funkční prvky se skutečně vyplatí. Zároveň jsem přesvědčena, že zahrada od svého vzniku prošla opravdu velkými změnami, které myslím časem stoupily na hodnotě a my je nyní po letech skutečně oceňujeme a děti také.

12.2 Výsledky výzkumného šetření s dětmi

Cílem tohoto výzkumného šetření bylo zjistit, jaké jsou potřeby a přání starších dětí z fakultní mateřské školy Sluníčko pod střechou vzhledem k zahradě školy a dále také zjistit, zda je vybavení zahrady odpovídající těmto dětským potřebám.

12.2.1 Výzkumná sada – Vybavení regálu

Celkem měly děti v nabídce 35 druhů různorodého materiálu a hraček (jejich soupis naleznete v následující tabulce). Každá z položek se pro lepší dětskou orientaci nacházela na samostatné kartičce – obrázek boxu. Zároveň zde měly možnost uplatnit až 3 prázdné boxy, které sloužily k rozšíření nabídky dle jejich fantazie. V případě, že dítě napadla varianta nějaké hračky, která nebyla součástí nabídky, a dítě by si ji na zahradě školy přálo, mohlo na plochu umístit obrázek prázdné krabice a své přání dovysvětlit. Této možnosti se v případě výzkumu zaměřeného na regál chopilo pouhých 12 dětí (většinou chlapců). Děti uvedly, že do prázdných krabic by zakomponovaly Lego kostky, Lego panáčky, bagry, figurky z Kinder vajíček, tanky a zvířátka Pet Shop. Z těchto výpovědí vyvozují, že se většinou jedná o hračky, které jsou v současné době pro děti nejzásadnější a hrají si s nimi v hojné míře i ve školce. Vzhledem k tomu, že dětem nedovolujeme na zahradu brát drobné hračky z domova, myslím si, že by je chtěly mít i na zahradě. Jedna dívenka uvedla, že by takovou prázdnou krabici nenaplnila, ale využívala by ji k samotným hrám (udělala si v ní šnečí farmu, skládala do ní poklady ze zahrady, měla to jako stolek).

Před samotným začátkem výzkumu, byl můj odhad, že děti budou nejvíce zajímat především různé druhy atypických míčků, lapačky na suchý zip, chytání míčků do vystřelovacího trychtýře a plastová zvířátka, se kterými by si mohly hrát na pískovišti i v terénu. Tyto předpoklady jsem stavěla na faktu, že se jedná o předměty, které děti v nabídce zahradních hraček nemají a zdají se mi být zajímavé.

Můj odhad z hlediska míčků a vystřelovacích trychtýřů byl skutečně potvrzen. Tyto prvky jsou pro děti úplně nové, často neznámé, tudíž i lákavé a děti si obecně rády házejí. Některé další prvky mě však opravdu překvapily. Jednalo se především o ty věci, které děti mají v nabídce, ale málokdy se jich při pobytu na zahradě chopí.

Například 58 % dětí uvedlo, že by chtěly lano. Tento prvek je součástí vybavení zahrady – volné lano, zároveň máme na zahradě mezi stromy zavěšená 2 lana nad sebou (kde děti na vrchním ručkují a na spodním laně chodí) a také provazový žebřík zavěšený na větvi stromu, kde se děti hojně houpou. Při samotných výpovědích dětí byla škála využití lana skutečně pestrá. Děti by ho někde zavěsily a houpaly se na něm, šplhaly po něm, chodily na něm na zemi, přeskakovaly ho, přetahovaly se, hrály si, že je to had a nesmí se ho dotknout atd.

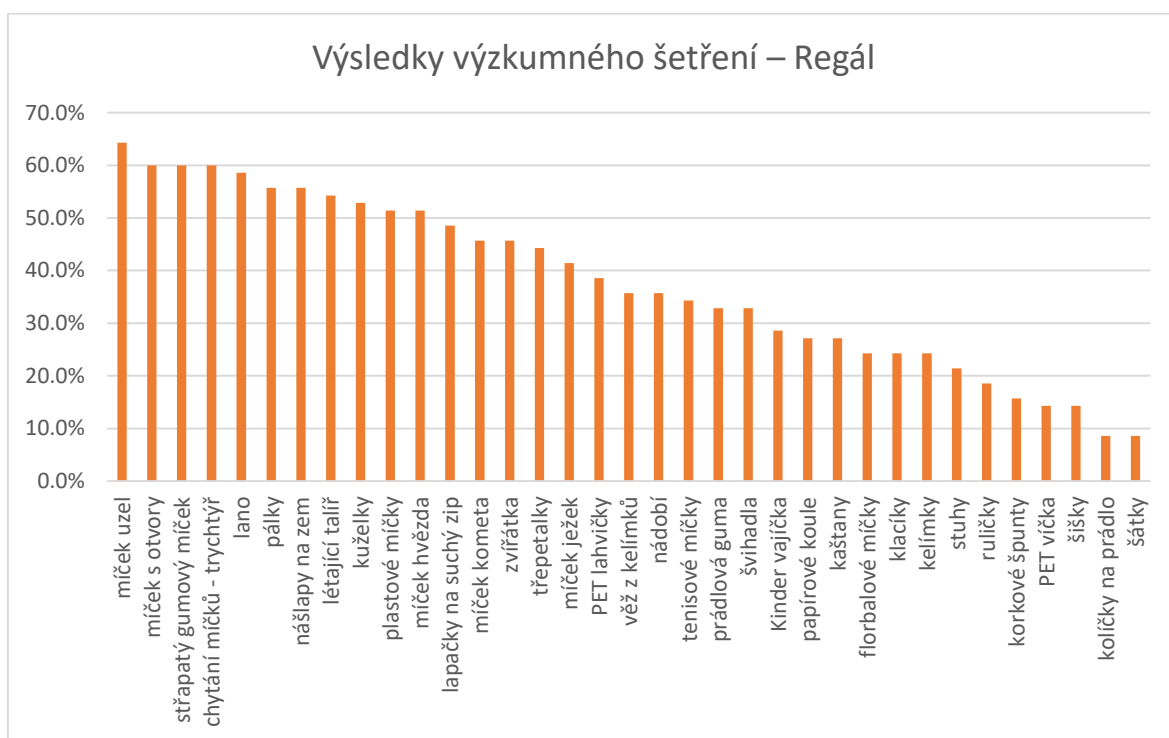
NÁZEV	POČET DĚTÍ	%
míček uzel	45	64,3%
míček s otvory	42	60,0%
střapatý gumový míček	42	60,0%
chytání míčků - trychtýř	42	60,0%
lano	41	58,6%
pálky	39	55,7%
nášlapy na zem	39	55,7%
létající talíř	38	54,3%
kuželky	37	52,9%
plastové míčky	36	51,4%
míček hvězda	36	51,4%
lapačky na suchý zip	34	48,6%
míček kometa	32	45,7%
zvířátka	32	45,7%
třepetalky	31	44,3%
míček ježek	29	41,4%
PET lahvičky	27	38,6%
věž z kelímků	25	35,7%
nádobí	25	35,7%
tenisové míčky	24	34,3%
prádlová guma	23	32,9%
švihadla	23	32,9%
Kinder vajíčka	20	28,6%
papírové koule	19	27,1%
kaštany	19	27,1%
florbalové míčky	17	24,3%
klacíky	17	24,3%
kelímky	17	24,3%
stuhy	15	21,4%
ruličky	13	18,6%
korkové špunty	11	15,7%
PET víčka	10	14,3%
šišky	10	14,3%
kolíčky na prádlo	6	8,6%
šátky	6	8,6%

Tabulka 2 – Výsledky výzkumného šetření Regál

Pálky (přeje si je 55,7 % dětí) jsou také běžnou součástí hraček, které ve školce nabízíme. Máme k dispozici cca 10 sad. Toto náčiní ale děti většinou zajímá jen chvíli, jelikož se jim jen málokdy podaří se plochou pálkou do míčku trefit a zároveň je vždy zklame,

když si kamarádi mezi s sebou nejsou schopni přihrávat. Děti však neztrácejí naději a v rozhovoru často uvedly, že tuto hračku chtějí, aby mohly dobře trénovat.

Dalším překvapivým prvkem pro mne byl létající talíř. Je pravda, že nabídce tohoto prvku se jako učitelky většinou vyhýbáme. Děti většinou díky své nekoordinovanosti pohybů házejí létající talíř dosti nepředvídatelným způsobem. Zároveň spoluhráče často uhodí, jelikož talíř nedokáže dobře chytat. Házení si s létajícím talířem jsme také vzdali z toho důvodu, že na zahradě je skutečně většina prostoru omezena vzrostlými stromy, kde se nám talíř často mezi větvemi zasekával. Jako varianta naplnění dětských tužeb mě napadlo, že bychom mohli jít na nějakou nedalekou louku, kde by si děti mohly s rozestupy talíře libovolně házet a běhat si pro ně, či se pokusit házet si s někým. Tento způsob při vycházkách uplatňujeme s papírovými vlaštovkami, stuhami krepového papíru atp. Létající talíř by byl jistě zajímavou změnou.

Graf 1 – Výzkumné šetření Regál

12.2.2 Výzkumná sada – Vybavení zahradního domku

Škála výběru hraček a herních prvků, které děti mohly vybírat pro svůj zahradní domek, činila 27 předmětů. Stejně jako v předešlé oblasti výzkumu „Regál“ měly děti na výběr i prázdné kartičky.

Tato část výzkumu byla zaměřena na hračky, které již nelze skladovat v boxech. Na hračky značně rozměrnější. Vzhledem k tomu, že část této nabídky jsem v praxi již viděla a zároveň jsem se setkala s mnohými komplikacemi jejich skladování, rozhodla jsem se, že na místo regálu dětem jako omezující prostor udám domeček. Tato varianta se mi pro jejich chápání zdála být nejvhodnější.

Na začátku testování jsme domek na zahradě ještě neměli. Hračky pro celou školku byly uchovávány v jedné malé místnosti (venkovním kabinetu). Tento prvek na míru však dala ředitelka zřídit záhy a to na můj popud, za což jsem skutečně ráda. Domek shledáváme velmi dobrým řešením, je nyní maximálně využíván a díky prostornosti dává učitelkám nové možnosti (vejde se do něj i výtvarný materiál na malování a kreslení atd.).

Varianty prázdné kartičky při testování využily pouhé čtyři děti. Jeden chlapec uvedl, že by chtěl velký tank („velkej jako tatrovku“), jedna dívka uvedla houpací síť, kterou by napnula mezi stromy. Další holčička uvedla „Baby Born panenku do kočárku“ a poslední chlapec by chtěl boxovací pytel, který by zavěsil na strom.

Míru oblíbenosti jednotlivých prvků naleznete v tabulce a v grafu.

Na začátku této etapy výzkumu byl můj odhad, že děti jako nejžádanější prvky uvedou dopravní značky, padák, tunel, nášlapné kelímky a hokejky. Předpokládala jsem, že by děti mohly chtít nové dopravní prostředky se šlapkami a ostatní tyto věci z toho důvodu, že je v nabídce zahrady nemáme a domnívala jsem se, že děti baví.

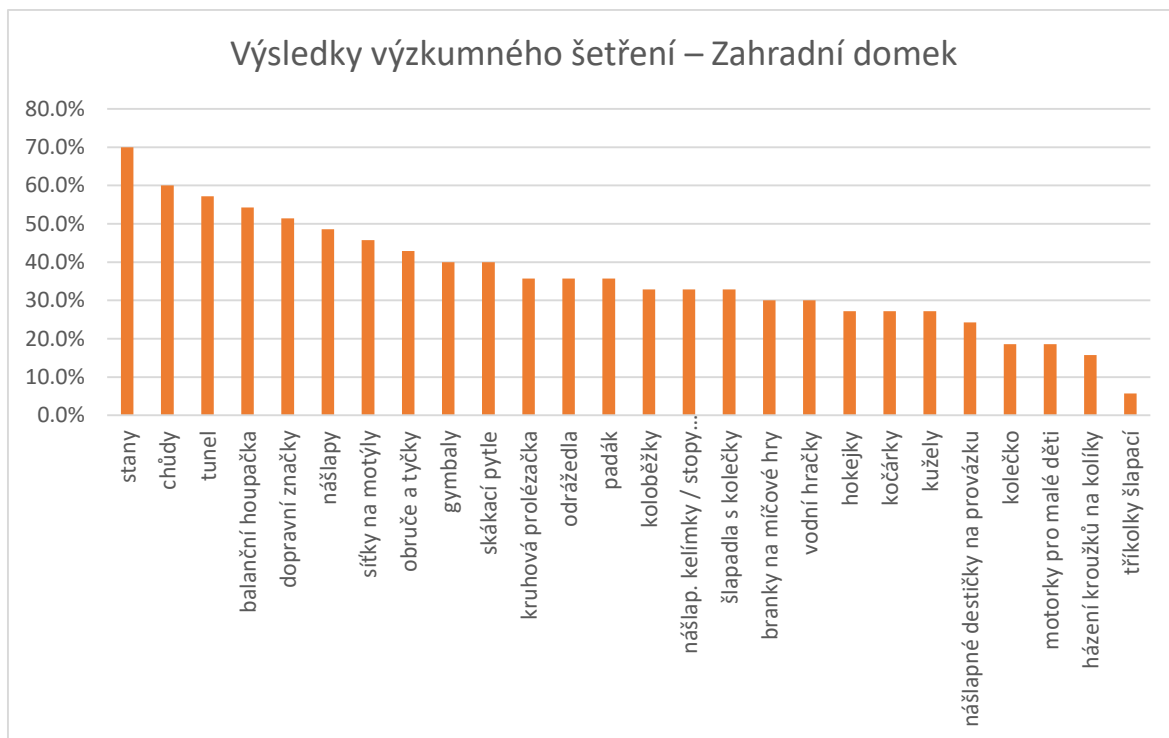
K mému opravdu velkému údivu byly nejčastěji uvedeným prvkem při výzkumu materiálu do zahradního domku uvedeny dětské plachtové stany. A to v dosti silné převaze oproti ostatním hračkám. Právě tento prvek jsem do nabídky kartiček zakomponovala spíše jako dodatečný. Považovala jsem je za takovou méně nápadnou neškodnou variantu. Díky tomuto hojnému ohlasu by mě zajímalo, zdali by si zde děti uměly hrát klidně, nebo zda by v reálu jen přebíhaly z jednoho domku do druhého a „vyváděly“. Tento prvek by se nabízel jako relaxační kout, pro hru s panenkami a pro další hry. Vzhledem k tomu, že ho uvedly

převážně děti s velkou potřebou pohybu a děti často nesoustředěné, tak o plnohodnotném využití mírně pochybují.

NÁZEV	POČET DĚTÍ	%
stany	49	70,0%
chůdy	42	60,0%
tunel	40	57,1%
balanční houpačka	38	54,3%
dopravní značky	36	51,4%
nášlapy	34	48,6%
sítky na motýly	32	45,7%
obruče a tyčky	30	42,9%
gymbaly	28	40,0%
skákací pytle	28	40,0%
kruhová prolézačka	25	35,7%
odrážedla	25	35,7%
padák	25	35,7%
koloběžky	23	32,9%
nášlap. kelímky / stopy na prov.	23	32,9%
šlapadla s kolečky	23	32,9%
branky na míčové hry	21	30,0%
vodní hračky	21	30,0%
hokejky	19	27,1%
kočárky	19	27,1%
kužely	19	27,1%
nášlapné destičky na provázku	17	24,3%
kolečko	13	18,6%
motorky pro malé děti	13	18,6%
házení kroužků na kolíky	11	15,7%
tříkolky šlapací	4	5,7%

Tabulka 3 – Výsledky výzkumného šetření Zahradní domek

42 dětí ze 70 dále uvedlo, že by si na zahradě přály dřevěné chůdy (nemáme je). Já sama v tomto prvku nespatřuji problém (předpoklad je vhodná velikost pro předškolní věk), jen se domnívám, že by byla u dětí potřeba dopomoci. Proto myslím, že by stačilo jen několik párů a individuálně bych tuto možnost rozvoje dětem dopřála. Horší však je nevyhovující povrch chodníků, kde by to dětem podkluzovalo a na trávě se zase nacházejí výmoly. To, že děti prvek uvedly, chápu, jen málokde mají možnost se s ním setkat a je pro ně jistě velkou výzvou.

Graf 2 – Výzkumné šetření Zahradní domek

Alespoň můj předpoklad tunelu byl správný (využíváme ho pouze uvnitř v tělocvičně). Z praxe vím, že tímto prvkem jsou děti schopné prolézt za sebou nesčetněkrát.

Dopravní značky děti uvádějí jak v přenosné, tak nastálo zabudované verzi. Obecně ve školce mají o dopravní prostředky na zahradě zájem. Těmito doplňky by se jejich hra na odrážedlech a koloběžkách jistě zpestřila.

Výskyt prvku balanční houpačky jsem s takovou četností nepředpokládala (nemáme ji). Naopak vzhledem k velmi častému zájmu dětí o nášlapné kelímky s provázky ve třídě hrochů, byl můj odhad takový, že spíše kelímky budou děti zajímat i v prostředí zahrady.

12.2.3 Výzkumná sada – Vybavení pískoviště

U výzkumné sady zaměřené na hračky určené na pískoviště měly děti na výběr celkem z 23 druhů obrázků.

V případě prázdných kartiček u výzkumu hraček na pískoviště možnosti využilo 5 dětí. Dva chlapci jako vytoužený prvek uvedly tanky. Ty jsou nejčastějším motivem jejich společné hry díky tomu, že jeden z chlapců hraje na tatínkově mobilním telefonu hru s touto tematikou. Jeden chlapec uvedl „autodráhu s malýma autama“ („kolem té dráhy bych stavěl tunely a vodu, moh' bych taky tím tunelem protahovat tu dráhu, po písku auta špatně jezdí“). Skromnost jiného chlapce byla utvrzena, když zmínil, že by si přál

„50 velkých lodiček – nebo radši 100“. Posledním prvkem, který dětem při výběru chyběl, byli velcí plastoví dinosauři.

Před výzkumem jsem předpokládala, že běžné hračky, jako jsou klasické bábovky, kyblíčky, sítko, lopatky a hrábě všech velikostí, děti zajímat nebudou, jelikož jsou běžnou a hojnou výbavou zahrady. Můj odhad byl spíše nasměrovaný na stavitelskou sadu, bábovky ve tvaru hradeb a přirozeně velká auta všech barev a tvarů.

NÁZEV	POČET DĚTÍ	%
kornouty na zmrzlinu	53	75,7%
kuchyňka	42	60,0%
velké hrábě	36	51,4%
malé lopatky	34	48,6%
hradby na hrad z písku	34	48,6%
modrá Tatra	34	48,6%
klasické bábovky	33	47,1%
růžová Tatra	33	47,1%
bábovky různé tvary	30	42,9%
kyblíčky	30	42,9%
mlýnky	28	40,0%
velké lopaty	28	40,0%
hrabla na písek	28	40,0%
vozik červeno - modrý	26	37,1%
sítka	25	35,7%
sada pro stavitele	25	35,7%
bagr střední	25	35,7%
vozik růžový	25	35,7%
červeno - modrá Tatra	23	32,9%
střední auta	19	27,1%
auto s přívěsem velké	19	27,1%
malé hrabičky	16	22,9%
malá autíčka mix	11	15,7%

Tabulka 4 – Výsledky výzkumného šetření Pískoviště

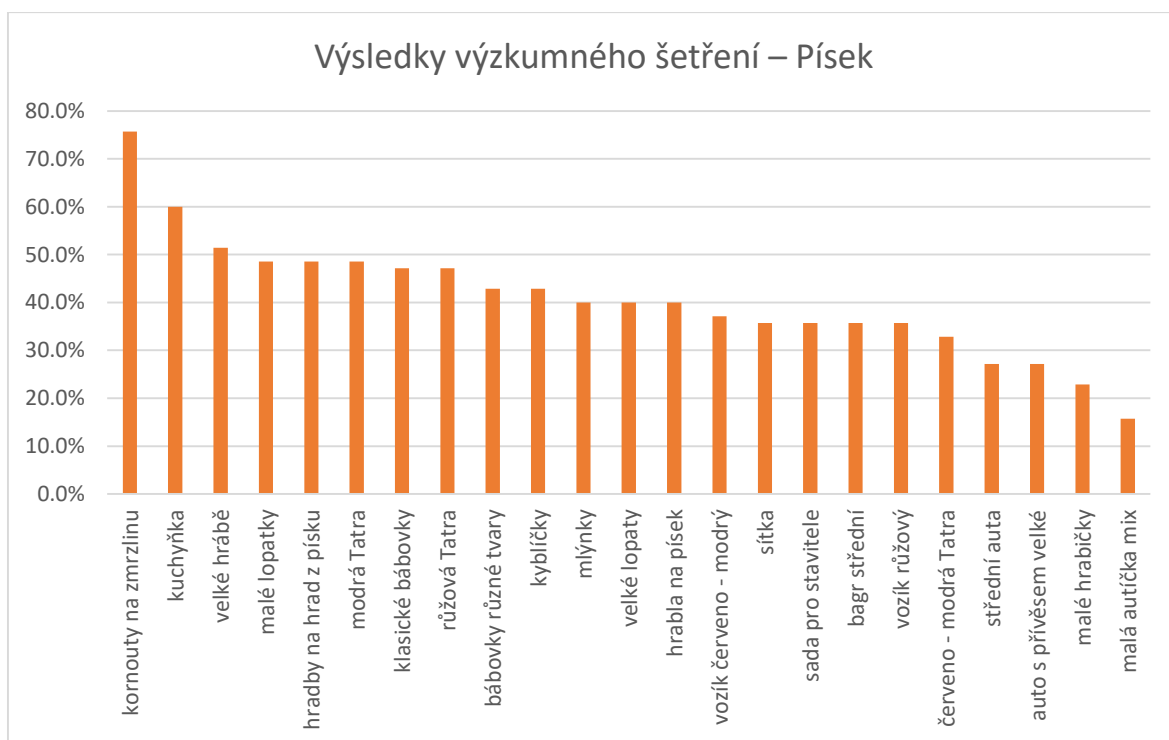
Děti nejžádanějším prvkem se staly plastové kornouty na zmrzlinu. Celkem ho ze sedmdesáti dětí uvedlo padesát tři. Tento drobný a možná méně nápadný prvek si děti opravdu získal. Je pravda, že jsem se s takovými bábovkami v praxi v jiných školkách ještě nesetkala a součástí naší výbavy také nejsou. Děti z celé školky si obecně rádi hrají na písku „na cukrárnu“. Nejen děvčata, ale i uběhaní a zmožení chlapci rádi vyhledají tuto klidnou relaxační činnost a vytvářejí různé koktejly z písku, vody a bylinek. Dále z písku dělají dorty a různorodé zákusky, které často nabízejí kamarádům i učitelkám. Vzhledem k tomu, že

kornoutky jsou skutečně levné, ve srovnání s nákladními auty, nevidím v pořízení této hračky problém a těším se na její pestré a snad opravdu i hojně využití.

Umístění kuchyňky jako druhé spatřuji v tom, že jak jsem zmiňovala výše, i chlapani si občas na pískovišti rádi „vaří“. Navíc myslím, že uvedení kuchyňky i mnohými kluky je vizitkou toho, že se snažili hračky vybírat objektivně pro všechny děti, tedy vytvořit tak nabídku i pro děvčata.

Velké hrabičky jsou běžnou součástí vybavení zahrady, děti je nevyužívají v písku ale spíše v keřích ke zvelebování terénu svých „příbytků“ a také k sezónním aktivitám a při pěstování.

Malých lopatek máme také široký výběr. Je to jeden z nejužívanějších a nejpotřebnějších prvků. Jelikož jsou děti často líné hledat lopatku ve velkém koši plném bábovek, bývají lopatky častým důvodem při mezi dětmi. Oceňuji, že děti tímto dávají objektivně najevo skutečný zájem o hračku a její potřebnost.

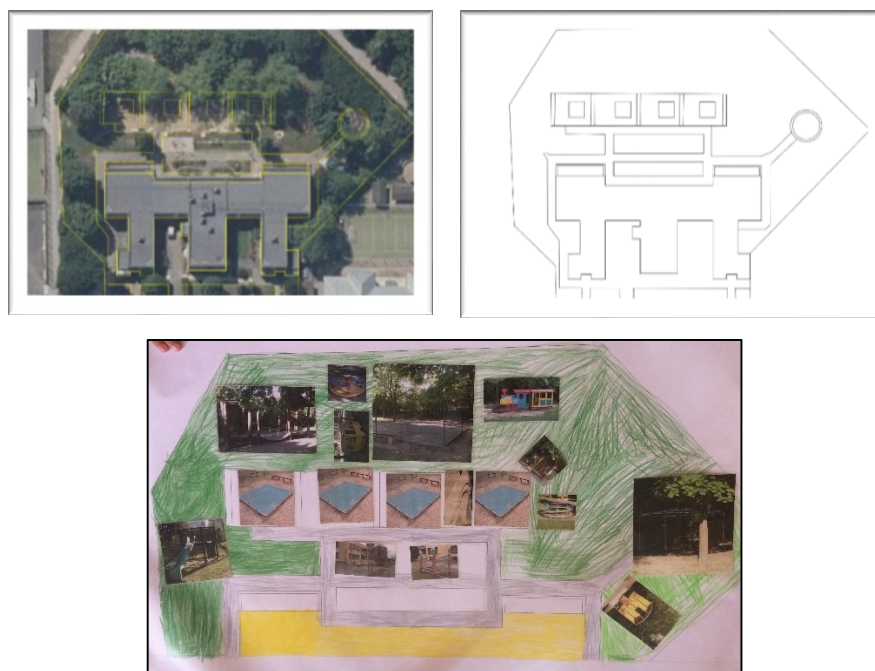
Graf 3 – Výzkumné šetření Pískoviště

12.2.4 Výzkumná sada – Vybavení zahrady herními prvky

Před samotným šetřením, které prvky by si děti na pozemku školky přály, se děti podílely na tvorbě podkladové mapy. Mapu jsme nejdříve porovnali s leteckým snímkem a

poté si ji děti samy vybarvily. Před výzkumem si vždy na plochu poskládaly skutečné prvky pro lepší orientaci na mapě.

Jediné, v čem jsem děti omezila, bylo to, že mlhoviště a pískoviště musí zůstat na svém místě, že tyto prvky nesmí ničím nahradit. Proto je mlhoviště a pískoviště na prvním resp. druhém místě v následující tabulce a grafu. Ostatní prvky mohly děti libovolně měnit.

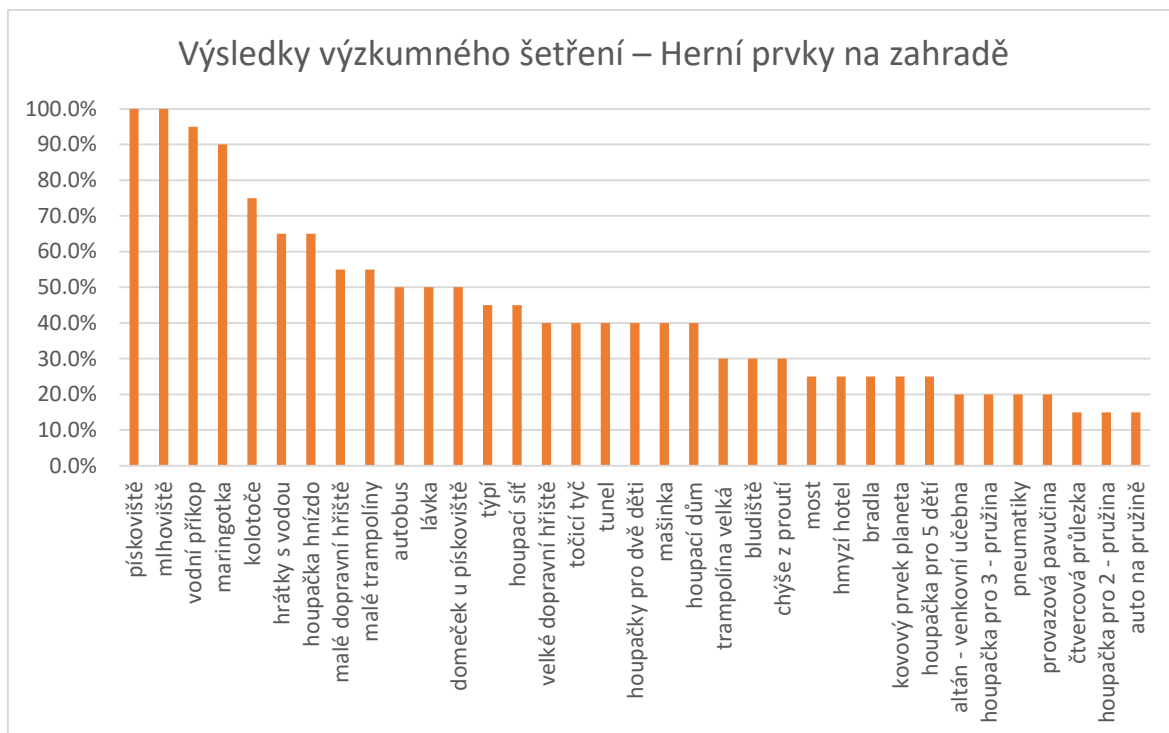
Obrázek 20 – Ukázka podkladů pro výzkum herních prvků

Děti měly celkem na výběr z dvanácti stávajících prvků (těch co reálně jsou na zahradě školky – mlhoviště a pískoviště nesměli dávat pryč) a dále pak ze 48 prvků nových. Celkově tedy 60 prvků na kartičkách.

V následující tabulce uvádím jen ty prvky, které ve výzkumu zmínilo alespoň jedno dítě. Tabulka zachycuje 48 herních prvků, z čehož vyplývá, že dvanáct druhů prvků nezaujalo ani jedno dítě. Jednalo se například o hmatový chodník, na kterém mohou děti bosy poznávat strukturu různých materiálů. Dále děti nezaujala křídlová tabule a několik druhů provazových a síťových prvků. U lanových prvků spatřuji důvod v tom, že jsou si mezi sebou docela podobné a zároveň si myslím, že děti na obdobných hřištích mají v blízkosti školky mnoho vyžití. Dvě provazová hřiště sousedí přímo s pozemkem MŠ.

NÁZEV	POČET DĚTÍ	%
pískoviště	20	100,0%
mlhoviště	20	100,0%
vodní příkop	19	95,0%
maringotka	18	90,0%
kolotoče	15	75,0%
hrátky s vodou	13	65,0%
houpačka hnízdo	13	65,0%
malé dopravní hřiště	11	55,0%
malé trampolíny	11	55,0%
autobus	10	50,0%
lávka	10	50,0%
domeček u pískoviště	10	50,0%
týpí	9	45,0%
houpací síť	9	45,0%
velké dopravní hřiště	8	40,0%
točící tyč	8	40,0%
tunel	8	40,0%
houpačky pro dvě děti	8	40,0%
mašinka	8	40,0%
houpací dům	8	40,0%
trampolína velká	6	30,0%
bludiště	6	30,0%
chýše z proutí	6	30,0%
most	5	25,0%
hmyzí hotel	5	25,0%
bradla	5	25,0%
kovový prvek planeta	5	25,0%
houpačka pro 5 dětí	5	25,0%
altán - venkovní učebna	4	20,0%
houpačka pro 3 - pružina	4	20,0%
pneumatiky	4	20,0%
provazová pavučina	4	20,0%
čtvercová průlezka	3	15,0%
houpačka pro 2 - pružina	3	15,0%
auto na pružině	3	15,0%
hudební prvek z klacků	3	15,0%
trojhranná síť	3	15,0%
koš basketbalový	3	15,0%
kladinka	3	15,0%
provazová pyramida	3	15,0%
zelená skluzavka	3	15,0%
ještěrkovník	3	15,0%
provazová pyramida	1	5,0%
provazy na lezení	1	5,0%
horolezecká stěna	1	5,0%
vahadlová houpačka	1	5,0%
dutina stromu	1	5,0%
provazový trychtýř	1	5,0%

Tabulka 5 – Výsledky výzkumného šetření – Herní prvky na zahradě

Graf 4 – Výzkumné šetření – Herní prvky na zahradě

Prvky, které jsou skutečnou součástí zahrady FMŠ Sluníčko pod střechou jsou všechny součástí tabulky (jejich název je barevně vyznačený) a umisťují se převážně na vyšších příčkách.

Právě prvek vodní příkop byl dětmi uveden jako nejoblíbenější část zahrady. Zároveň se na jedné z prvních pozic umístil prvek, který není součástí zahrady – hrátky s vodou. Na rozdíl od našeho kamenného prvku na vodu jsou hrátky s vodou dřevěné kaskády s pumpou. Umístění vodních prvků na první příčky skutečně poukazuje na hluboký zájem dětí o hru s vodou.

Z dvaceti dětí pouhé dvě na plochu zahrady neumístily maringotku, ostatní děti byly natolik ohleduplné, že tento prvek na místě pro lesní třídu ponechaly. Jen 3 děti ji umístily na jinou pozici.

Zároveň bych vyzdvihla fakt, že vodní příkop, kolotoče a houpáčka hnízdo jsou součástí naší zahrady a i přes tak velká lákadla moderních nových prvků se udržela na místech vítězných. Tato fakta jednoznačně vypovídají o spokojenosti dětí se stávající podobou venkovních prostor školky. Z rozhovorů při výzkumu dále vyplynulo, že by si děti přály zahradu doplnit o prvky další. Především by chtěly dopravní hřiště, zabudované malé trampolíny, jaké znají z okolí školky, dále pak typí, houpací síť a tunel.

12.2.5 Celkové shrnutí výzkumného šetření s dětmi

Výzkumný materiál k mému překvapení děti skutečně velmi zaujal. V prvních momentech testování byly děti přirozeně v klidu. Tím chci říci, že se děti neostýchaly práce s kartičkami, od prvních momentů se zajímaly, „na co to je“, těšily se na samotnou práci, ale zároveň byly soustředěné a zaujaté. V dalších etapách většinou výzkum braly jako něco slavnostního, těšily se na to, co je čeká tentokrát. Mnohdy byl jejich příchod k materiálu doprovázen veselým výsknutím, natěšenými komentáři i gesty. Během všech částí výzkumu byly děti opravdu soustředěné, snažily se pracovat skutečně zodpovědně a své kroky bedlivě promýšlely. Některým dětem to vzhledem k jejich povaze trvalo delší dobu, což vypovídá o skutečné míře soustředění.

V průběhu práce děti často komentovaly předměty plny emocí („já“, „je“, „a ještě tohle a tohle“, „to ale vážně chci“, „to je ze všeho nejlepší, fakt“ atd.) a mnohdy připojily své zážitky a zkušenosti s danou hračkou.

Většina dětí využila všech možností pro uplatnění kartiček na ploše. Jen ojediněle se našlo dítě, které místo zaplnění celé plochy zvolilo hraček výrazně méně, za to téměř třetina dětí vymýšlela způsoby, jak na určenou plochu naskládat více kartiček, než bylo dovoleno. Vymýšlely skutečně pestré způsoby, jak situaci obejít a stejně tak byly kreativní i při svých obhajobách. Některým způsobům řešení jsem musela dát za pravdu a mnohdy jsem se nevyvarovala pobavení. Ovšem vždy jsme se s dětmi dohodli a vrátili se zpět k práci dle zadání.

Jelikož výzkum většinou probíhal v běžných podmínkách třídy, občas měly některé děti snahu přiblížit se pracujícím kamarádovi. Dost často ostatní ani neměly šanci k tomuto kroku, protože děti svou roli braly tak vážně, že si komentáře a přítomnost ostatních nepřipouštěly, nebo je rovnou posílaly pryč s tím, že to je teď jejich úkol a kamarád bude mít šanci později.

Po samotném ukončení práce pak především chlapci běželi ke svým kamarádům a svá rozhodnutí při výzkumu jim barvitě popisovali. Tato debata se většinou rozšířila v rozsáhlé skupinové snění nad hrami s novými hračkami.

Pro nemalou část byla samotná práce s materiálem, prostředkem naplněním tužby. Stačilo jim si s pomůckou „pohrát“, chvílku se rozpovídat a zasnít, než věc samotnou skutečně získat na zahradu. Rovina „jako“ jim nečinila obtíže. Když jsem jim na konci

výzkumu pověděla, že získané informace sdělím paní ředitelce a budeme se snažit některé hračky koupit, mnohdy se divily, že by to vůbec bylo možné.

Některé děti byly vskutku „sobecké“ a plochu zaplnily spoustou věcí „pro sebe“. Velmi často však děti chtěly být vskutku spravedlivé a vybíraly materiál „pro všechny kamarády ze školky“ tak, aby z jejich pohledu vyhovoval všem (jemu i jeho kamarádům).

Při výzkumu jsem se setkala i s dětmi, které z důvodu tolerance vybíraly hračky pro opačná pohlaví. Chlapci, místo aby plochu zaplnili spoustou pro ně potřebného materiálu, se rozhodli těchto šancí vzdát a dali na plochu velký kočárek pro holky. Např. se slovy „kdybych mohl nakupovat hračky, koupil bych tenhle kočárek, já totiž vím, že holky by si ho přály, tak jim ho tam dám“. Děvčata zase, aniž by si s některými věcmi chtěla sama hrát, je vybrala „pro kluky“.

Chlapci z mé třídy měli opravdu tendenci povýšit materiál na hračku. Větou „konečně hračka, která mě fakt baví“ mne nevyváděli z údivu. Zaujetí chlapců pro věc bylo skutečně značné. Po výzkumu jsem jim materiál přenechala „k hraní“. Děti nad soubory kartiček hojně diskutovaly a domlouvaly se, vybíraly pomůcky v kruhu kamarádů znovu a znovu. Přáli si, abyich podobný soubor vytvořila na běžné hračky ve třídě.

Chápu, že míra výzkumu nebyla tak rozsáhlá. V tomto směru jde o problematickou záležitost, jelikož výzkum s dětmi je skutečně ovlivněn různorodými stávajícími podmínkami a momentální náladou dětí. S vybranými dětmi (11 dětí) jsem s časovým odstupem pro zajímavost učinila testování znovu. Vyšlo mi, že děti i po této časové prodlevě uvedly většinu prvků stejně, maximálně se lišily o 2 – 3 prvky. Tento krok však do práce neuvádím jako zásadní a hlouběji se jím nezabývám.

Domnívám se, že s trochou zručnosti lze tento výzkumný materiál použít k výzkumu i v jiných mateřských školách. Jediné, co je třeba, je ve správném měřítku vytvořit mapu konkrétního pozemku, na kterou se budou příslušné obrázky přikládat. Ideální je také do obrázků zakomponovat stávající prvky pro lepší dětskou představu.

13 Diskuse

V teoretické části jsem se snažila vytvořit komplexní pohled na zahradu mateřské školy jako takovou. Záměrně jsem se vyhnula tématům, jako je rozbor bezpečnosti herních prvků, citování bezpečnostních norem, výčet herních prvků na zahradách atp., jelikož se jedná o kapitoly, které jsem již zmiňovala ve své bakalářské práci, na kterou nyní navazuji. Spíše jsem se zaměřila na problematiku potřeb dětí, hry, pohybu, kterým jsem se doposud významně nevěnovala.

V praktické části této práce bylo provedeno výzkumné šetření, které mělo analyzovat stav a vybavení zahrady FMŠ Sluníčko pod střechou, zjistit názory učitelek na zahradu a zjistit potřeby dětí vzhledem k této zahradě.

Byly použity metody pozorování, dotazník a interaktivní práce dětí s předem připraveným výzkumným nástrojem. Výzkumný nástroj byl záměrně vytvořený právě za tímto účelem a možnosti této pomůcky byly poprvé ověřovány.

Výsledky ukazují, že všechny učitelky jsou se stávající podobou zahrady spokojené. Zahrada se jim zdá být vhodně a dostatečně vybavena. Dle učitelek nabízí pestrou škálu využití a učitelky se k pobytu zde snaží přistupovat tvořivě. Některé dotazované učitelky by zahradu obohatily o další drobné prvky.

Z rozhovoru s ředitelkou vyplývá, že i ona je s podobou zahrady spokojena. Zahrada se výrazně přibližuje jejím vysněným představám a odpovídá jejímu směřování.

Přemýšlím-li nad svou prací na zahradě školky, domnívám se, že se snažím dětem pobyt zde zpestřovat, ale i přesto mám pocit, že zahrada skýtá další možnosti, které v dostatečné míře nevytěžuji. Ráda bych se s dětmi více věnovala pěstování na záhonech, ráda bych se podílela na výstavbě nových svépomocí zhotovených prvků, ráda bych zrealizovala projekt na zahradě s kartonovými krabicemi atp. Jsem toho názoru, že kolegyně z lesní třídy jsou v tomto směru opravdu aktivní, jiné kolegyně zahradu naopak využívají stále stejným, neměnným způsobem.

Výsledky z testování dětí ukazují, že i ony samy jsou s podobou zahrady spokojené, jelikož většinu herních prvků uvedly jako součást jejich ideální podoby zahrady. Pouze by zahradu doplnily o prvky jako je dopravní hřiště, hrátky s vodou trampolíny, tunel, houpačky atd.

Z hlediska hraček, pomůcek a drobného materiálu jsou požadavky dětí náročnější. Uvádějí pomůcky, které spíše nejsou součástí vybavení zahrady. Z prvků, které mají běžně dostupné, se ve výzkumu často objevovaly pálky, lano, velké hrábě, malé lopatky. Naopak by si velmi často přály přenosné skládací stany, chůdy, látkový tunel na zahradu, balanční houpačku pro jednoho, dopravní značky, nové míčky různých tvarů, trychtýř na vystřelování míčků, nášlapy na zem, bábovky ve tvaru zmrzliny, kuchyňku atd.

Mnohé výše zmíněné pomůcky jsou spíše pro starší děti a některé již bývají náročnějšího typu. Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal s dětmi staršími, jde vidět, že pomůcky vybíraly dle svých skutečných možností a požadavků.

Mnohé výsledky mne skutečně překvapily, jelikož můj odhad na začátku výzkumu byl jiný. Přestože jsem měla pocit, že mnohé děti znám a dokáží odhadnout, na co jsou zaměřené a s čím si rády hrají, ukázaly mi nesprávnost tohoto pocitu. Při pestré nabídce hraček a prvků výzkum rozkryl, že jejich tužby nejsme schopné pojmout v tak velkém měřítku.

Dojít i k těmto byt' jen teoretickým k závěrům bylo velmi těžké z důvodu organizace školy. Výzkum mě však velmi obohatil a rozkryl mi nová okna do světa dětských názorů a tužeb. Děti k výzkumu přistupovaly velmi svědomitě, samotný materiál je opravdu zaujal, nad svými rozhodnutími mnohdy opravdu delší dobu přemýšlely, rádi si o zahradě povídaly s kamarády a posouvaly tuto oblast dál.

Výsledky výzkumu jsem předala ředitelce. Již v samotném průběhu nastaly zásadní změny směrem ku prospěchu pobytu na zahradě a tuto snahu věřím, bude škola rozvíjet dál a ředitelka se vynasnaží vybavení ještě více zpestřit a doplnit, za což jsem skutečně upřímně ráda.

V současné době se setkávám se zahradami a hřišti v přírodním stylu, ale na opačné straně se nyní rozmáhají nejen veřejná hřiště, ale také rekonstrukce školkových zahrad s umělým litým pryžovým povrchem (4soft). Vzhledem k tomu, že osobně spíše tíhnu k první variantě a realizace s umělým povrchem se mi zdá být až příliš „sterilní, bezpečná, nudná, nepřirodní,“ ráda bych uskutečnila pozorování a výzkum zaměřený na sledování dlouhodobého dopadu pohybu na těchto plochách na děti.

Byla bych ráda, kdyby mateřské školy měly větší finanční prostředky, aby je mohly uplatňovat také dostatečně do vnějších prostor školy (interiér mívá z pochopitelných důvodů většinou přednost). A zároveň by pro školky bylo jistě dobré, aby v jejich dosahu vznikalo

mnoho veřejných hřišť a zajímavých prostranství, která by přirozeně doplňovala pobyt dětí na zahradě a která by kompenzovala to, co na zahradách škol chybí. Právě tohoto modelu si na území Prahy 13 velmi cením a díky tomuto faktu se i přirozeně posouvá můj náhled na pobyt venku a můj pedagogický styl.

Byla bych ráda, kdyby o zahradách školek vznikaly nové kvalitní publikace, které by byly učitelům oporou při jejich sebevzdělávání a které by pedagogům pomohly získat nadhled nad touto problematikou. Myslím si, že je důležité nenahlížet na zahradu jen jako na prostor a čas určený striktně ke spontánním aktivitám, ale jako na území plné možností a prostor příležitostí většího rozletu, než který nám umožňují zdi školky.

ZÁVĚRY

Zahrada fakultní mateřské školy Sluníčko pod střechou byla zhodnocena jako účelně vybavená. Všechny splněné podmínky odpovídají hygienickým i bezpečnostním požadavkům (kromě jednoho prvku určeného k demolici). Podmínky zahrady jsou pestré a učitelkám i dětem nabízí velkou škálu využití. Nachází se zde vhodné dřevěné a kovové prvky odpovídající všem věkovým skupinám dětí. Zároveň jsou zde i přírodní a atypické herní prvky a krásná zeleň.

Všechny učitelky jsou opravdu spokojené se současnou podobou zahrady. Podmínky se snaží dostatečně využívat, přistupují k prostoru tvořivě a chtěly by ho dále zlepšovat. Mají drobné návrhy na doplnění zahrady, ale celkově je prostor zařízen dle jejich představ.

Učitelky z lesní třídy jsou také spokojeny s podobou zahrady, rozmístěním herních i přírodních prvků, celkovým rázem zahrady. Jediné co jim pro práci chybí je drobný přírodní materiál (klády, kameny, klacky...). Aktivně se podílejí na vzhledu venkovních prostor školky a dosahují pokroků.

Ředitelka je nakloněna případnému vylepšení zahrady, snaží se o průběžné doplňování herními prvky i hračkami. Současný stav zahrady se nyní po letech blíží jejímu snu. Zahradě by pouze vytkla nedostatečný vjezd a prostor pro těžkou techniku, když je třeba právě nějaké rekonstrukce.

Z výzkumného šetření s dětmi vyplývá, že z hlediska herních prvků jsou děti se stávající podobou zahrady také spokojené. Prvek vodní příkop se ocitl jednoznačně na prvním místě. Dále ze stávajících prvků mají děti nejraději kolotoče a houpačku hnízdo. Děti by zahradu rády doplnily o prvky, jako jsou vodní hrátky, dopravní hřiště, zabudované trampolíny, týpí, atp. Děti také často měly zájem o zabudovaný tunel, tento prvek má ředitelka v plánu vybudovat, jen co to bude ve finančních možnostech školy.

Z hlediska drobných hraček a pomůcek už zahrada tolik neodpovídá přáním dětí. Děti by jednoznačně zahradu doplnily o rozměrnější pomůcky, jako jsou stany, dopravní značky, látkový tunel, ale i hračky drobné jako jsou plastové kornouty na zmrzlinu, míčky různých tvarů a velikostí, nášlapky na zem ve tvaru stop atd.

Věřím, že dětmi zvolené hračky by je dostatečně podpořily v rozvoji pohybu, v námětové hře, ve spolupráci a dalších tak důležitých oblastech a aktivitách.

Vytvoření interaktivní metodické pomůcky (výzkumný nástroj) se zdařilo. Tento materiál se ukázal být velmi vhodným prostředkem ke zjištění informací od dětí a rozkrytí jejich představ. Díky tomuto materiálu děti uvedly přesně, jaké chtějí hračky a prvky na zahradě. Navíc se tato pomůcka ukázala být pro děti zajímavou a nevyčerpatelnou herní pomůckou, u níž děti rozvíjeli komunikaci, posilovaly vzájemné vzaty, učily se ohleduplnosti atd.

Tuto pomůcku by bylo možné adaptovat i na podmínky jiné školky a využít k výzkumu zdejších podmínek.

Do praxe bych doporučila pedagogům aktivně se zajímat o přání dětí a stavět na tomto základu výchovně vzdělávací proces v mateřské škole. I když se to mnohdy nezdá, i malé děti jsou schopné velmi dobře a přesně sdělit co chtějí. Důležité je jim někdy dopomoci, aby se nemusely vyjadřovat pouze slovně, což pro ně někdy bývá obtížné. Věřím, že tyto výpovědi jsou opravdu cenné a z pohledu dospělého jsou také mnohdy zajímavé.

Seznam použitých informačních zdrojů

1. BROMOVÁ, Klára. *Realizace zahrad mateřských škol*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Karlova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Doc. PhDr. Hana Dvořáková, CSc.
2. DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Základní motorika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, KTV, 2006. ISBN 80 – 7290 – 259 – 8.
3. DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Pohybové činnosti pro předškolní vzdělávání*. Praha: Nakladatelství Dr. Josef Raabe, ©2011. ISBN 978 – 80 – 86307 – 88 – 6.
4. DVOŘÁKOVÁ, Hana. *Didaktika tělesné výchovy nejmenších dětí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978 – 80 – 7290 – 298 – 9.
5. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80 – 85931 – 79 – 6.
6. GRÜNDLER, Elisabeth C. a Norbert SCHÄFER. *Dětská hřiště a zahrady v přírodním stylu: význam, plánování, realizace*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 2010. ISBN 978 – 80 – 7212 – 523 – 4.
7. HAGENOUW, Renate. *Děti a zahrada: Příručka začínajícího zahrádkáře*. Čestlice: Rebo Productions CZ, 2006.. ISBN 80-7234-546-X.
8. HAMPEJSOVÁ, Taťána, Jaroslava PETLÍKOVÁ a Jana PUTEROVÁ. *Rozvíjíme děti pohybem: příručka k projektu*. Karlovy Vary: Vialin, o.s., 2013.
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
10. JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Dr. Josef Raabe, ©2010. Nahlízet – nacházet. ISBN 978 – 80 – 86307 – 95 – 4.
11. JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, ©2013. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 978 – 80 – 7496 – 071 – 0.
12. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Dítě a mateřská škola: Co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978 – 80 – 247 – 4435 – 3.
13. KOŤÁTKOVÁ, Soňa. *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, 2005. Pedagogika (Grada). ISBN 80 – 247 – 0852 – 3.
14. OPRAVILOVÁ, Eva a Vladimíra GEBHARTOVÁ. *Rok v mateřské škole: Učebnice pro pedagogické obory středních, vyšších a vysokých škol*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. Kurikulum předškolní výchovy. ISBN 978 – 80 – 7367 – 703 – 9.
15. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978 – 80 – 262 – 0403 – 9.

16. SVOBODOVÁ, Eva. *Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-774-9.
17. SMOLÍKOVÁ, K. a kol. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. In: 2017. Praha: Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy České republiky, 2017. Dostupné také z: [http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni – vzdelavani/ramcovy – vzdelavaci – program – pro – predskolni – vzdelavani – od – 1](http://www.msmt.cz/vzdelavani/predskolni-vzdelavani/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-predskolni-vzdelavani-od-1)
18. VOREL, Miroslav. *Dětská hřiště: nové prvky ve výstavbě a vybavení*. Praha: Olympia, 1974.
19. VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky, 2010. ISBN 9788072125371.
20. ČSN EN 1176 – 1. *Zařízení a povrch dětského hřiště – Část 1: Všeobecné bezpečnostní požadavky a zkušební metody*. Praha: Ústav pro technickou normalizaci, metodologii a státní zkušebnictví, 2009.
21. ČSN EN 1176 – 6. *Zařízení a povrch dětského hřiště – Část 6: Další specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro kolébačky*. Praha: Ústav pro technickou normalizaci, metodologii a státní zkušebnictví, 2009.
22. ČSN EN 1176 – 5. *Zařízení a povrch dětského hřiště – Část 5: Další specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro kolotoče*. Praha: Ústav pro technickou normalizaci, metodologii a státní zkušebnictví, 2009.
23. ČSN EN 1176 – 2. *Zařízení a povrch dětského hřiště – Část 2: Další specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro houpačky*. Praha: Ústav pro technickou normalizaci, metodologii a státní zkušebnictví, 2009.
24. ČSN EN 1176 – 3. *Zařízení a povrch dětského hřiště – Část 3: Další specifické bezpečnostní požadavky a zkušební metody pro skluzavky*. Praha: Ústav pro technickou normalizaci, metodologii a státní zkušebnictví, 2009.
25. Vyhláška 410/2005 Sb.: *hygienické požadavky na prostory pro výchovu a vzdělávání dětí*. In: Praha: Ministerstvo zdravotnictví, 2005. Dostupné také z: [https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005 – 410](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-410)

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Dotazník pro kolegyně
- Příloha č. 2 Dotazník pro kolegyně z lesní třídy
- Příloha č. 3 Přepis rozhovoru s ředitelkou Mgr. Helenou Zdrubeckou
- Příloha č. 4 Ukázka výzkumného materiálu + příklad vyplnění dítětem
- Příloha č. 5 Ukázka záznamové tabulky výpovědí dětí
- Příloha č. 6 Současný stav zahrady FMŠ Sluníčko pod střechou
- Příloha č. 7 Zázemí a podmínky lesní třídy
- Příloha č. 8 Hřiště v okolí FMŠ Sluníčko pod střechou navštěvovaná dětmi.
- Příloha č. 9 Možné způsoby vytvoření bludiště na zahradě MŠ
- Příloha č. 10 Ukázka pravidel vytvořených dětmi – malba
- Příloha č. 11 Ukázka pravidel vytvořených dětmi – fotografování
- Příloha č. 12 Kompletní sada výzkumného materiálu – Pískoviště
(plocha pískoviště, obrázky na kartičky, kompletní katalog pro děti)